

Preventivní výchovná činnost ochrany obyvatelstva na základních školách

Josef Pančocha

Bakalářská práce
2023

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta logistiky a krizového řízení

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta logistiky a krizového řízení

Ústav ochrany obyvatelstva

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Josef Pančocha**
Osobní číslo: **L20106**
Studijní program: **B1032A020002 Ochrana obyvatelstva**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Preventivní výchovná činnost ochrany obyvatelstva na základních školách**

Zásady pro vypracování

1. Vypracujte rešerši s důrazem na monografie, studie, stati a články, jakož i analytické materiály orgánů státní správy.
2. Popište historický vývoj a současný stav edukace žáků v oblasti ochrany obyvatelstva na základních školách.
3. Proveďte vyhodnocení vzdělávání žáků na vybraných základních školách na základě dotazníkového šetření.
4. Navrhněte možná doporučení k dané problematice.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

1. HADDOW, George D., Jane A. BULLOCK a Damon P. COPPOLA. *Introduction to emergency management*. Sixth edition. Amsterdam: Elsevier, 2017. ISBN 978-0-12-803064-6.
2. KRATOCHVÍLOVÁ, Danuše, Danuše KRATOCHVÍLOVÁ a Libor FOLWARCZNY. *Ochrana obyvatelstva*. 2. aktualiz. vyd. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2013. ISBN 978-80-7385-134-7.
3. ŠIMEK, Jan a Martina HALÍŘOVÁ. *Škola a válka: branná výchova v české škole*. 1.vydání. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A. Komenského, 2021. ISBN 978-80-86935-56-0.

Další literatura dle doporučení vedoucího bakalářské práce.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. RSDr. Václav Lošek, CSc.**
Ústav ochrany obyvatelstva

Datum zadání bakalářské práce: **1. prosince 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **5. května 2023**

L.S.

doc. Ing. Zuzana Tučková, Ph.D.
děkanka

prof. Ing. Dušan Vičar, CSc.
ředitel ústavu

V Uherském Hradišti dne 2. prosince 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že:

- bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou obsahově totožné.

V Uherském Hradišti, dne: 5.5.2022

Jméno a příjmení studenta: Josef Pančocha

.....
podpis studenta

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku preventivní výchovné činnosti na základních školách s cílem zjistit znalosti žáků této problematiky a navrhnout větší zapojení výuky ochrany obyvatelstva do školního výukového plánu.

Teoretická část obsahuje základní terminologii, právní normy, historii a současný stav dané problematiky.

Praktická část se věnuje začlenění ochrany obyvatelstva a preventivní výchovné činnosti pod názvem Ochrana člověka za mimořádných událostí do současné výuky na základních školách. Výzkum, formou dotazníkového šetření, byl zaměřen na vyhodnocení vědomostí žáků a poznatky pedagogů, týkající se dané problematiky s následným návrhem možného opatření.

Klíčová slova: branná výchova, ochrana člověka při mimořádné události, ochrana obyvatelstva, preventivní výchovná činnost, základní škola

ABSTRACT

The bachelor's thesis focuses on the issue of preventive educational activity in primary schools in order to ascertain the knowledge of pupils in this area and to propose greater involvement of population protection instruction in the school curriculum.

The theoretical part contains basic terminology, legal norms, history and the current state of the issue.

The practical part is devoted to integrating the protection of the population and preventive educational activity under the title Protection of man under emergencies into the current teaching in primary schools. The research, in the form of a questionnaire, was aimed at evaluating the knowledge of pupils and the knowledge of educators on the issue, with a follow-up suggestion of a possible measure.

Keywords: military education, human protection during emergencies, population protection, preventive educational activity, primary school

Rád bych tímto poděkoval za vstřícnost, cenné rady, odborné vedení a ochotný přístup, který mi věnoval vedoucí mé bakalářské práce pan doc. RSDr. Václav Lošek, CSc.

Motto:

„Připravený občan. Připravený systém.“

Koncepce ochrany obyvatelstva 2025–2030

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ZÁKLADY PROBLEMATIKY	12
1.1 LITERÁRNÍ REŠERŠE	12
1.2 TERMINOLOGIE, ODBORNÉ POJMY	14
1.3 PRÁVNÍ UKOTVENÍ	16
2 HISTORIE CIVILNÍ OBRANY A BRANNÉ VÝCHOVY	19
2.1 HISTORICKÝ VÝVOJ CIVILNÍ OBRANY	19
2.2 HISTORICKÝ VÝVOJ BRANNÉ VÝCHOVY A JEJÍ VÝUKY	21
3 VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA	25
3.1 VÝUKA BRANNÉ VÝCHOVY VE ŠKOLÁCH V MINULOSTI	25
3.2 VÝUKA OCHRANY OBYVATELSTVA NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH V SOUČASNOSTI.....	28
3.3 PREVENTIVNĚ VÝCHOVNÁ ČINNOST	31
DÍLČÍ ZÁVĚR	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	36
4.1 VYBRANÉ ZÁKLADNÍ ŠKOLY	36
4.1.1 Školní vzdělávací program na základní škole Šumice	37
4.1.2 Školní vzdělávací program na základní škole Luhačovice	38
4.1.3 Školní vzdělávací program na základní škole, Tuháčkova 25, Brno	41
5 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH	44
5.1 ZÁKLADNÍ ÚDAJE PRO STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO VZORKU	44
5.2 POSTUP PŘI ZPRACOVÁNÍ DAT ŠETŘENÍ U ŽÁKŮ	44
5.3 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ ŽÁKŮ	57
5.4 POSTUP PŘI ZPRACOVÁNÍ DAT ŠETŘENÍ U PEDAGOGŮ	57
5.5 VÝSLEDKY VÝZKUMU Z OBLASTI OČMU U PEDAGOGŮ	69
5.6 ŘÍZENÝ STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR S ŘEDITELI ŠKOL	70
5.7 ZHODNOCENÍ STRUKTUROVANÝCH ROZHOVORŮ.....	71
6 NÁVRH MOŽNÝCH DOPORUČENÍ K DANÉ PROBLEMATICE	72
ZÁVĚR	74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	82
SEZNAM GRAFŮ	84

SEZNAM PŘÍLOH.....	85
---------------------------	-----------

ÚVOD

S mimořádnými událostmi se můžeme setkávat prakticky denně. V důsledku globálního oteplování jsou častými změnami v počasí sužovány všechny oblasti naší planety. Avšak naši společnost neohrožují pouze nebezpečí naturogenního původu. S technologickým rozvojem totiž dochází často k nehodám a haváriím. V neposlední řadě je tu také ohrožení válečným konfliktem, terorismem a v poslední době i velkou migrací. Další hrozbou pro lidstvo je i šíření epidemií.

Z dané situace vyplývá, že si dnešní doba, s tímto rostoucím trendem mimořádných událostí, vyžaduje důslednější orientaci na preventivně výchovnou činnost v oblasti ochrany obyvatelstva napříč věkovým spektrem. Základní školy jsou tím prvním nejvhodnějším místem, k získávání znalostí a dovedností v této oblasti.

V minulosti byla běžná praxe, že na základních a středních školách probíhala výuka předmětu Branná výchova včetně branných cvičení. Tyto poznatky a zkušenosti si žáci přinesli i do praktického života.

Důležitým bodem v rozhodnutí o zpracování daného tématu je působnost autora na základní škole v Šumicích u Uherského Brodu. Zde se se dostal do přímého kontaktu s žáky, pedagogy, s rámcovým vzdělávacím programem a se školním výukovým plánem. Z osobních rozhovorů zjistil, že je úroveň edukace žáků v oblasti ochrany obyvatel nízká. Bohužel se znalosti příliš nerozšíří ani při výuce. Ani odbornost vyučujících není zcela dostatečná. Jedním z důvodů je i chybějící aprobace ochrany obyvatelstva na pedagogických fakultách a malý zájem o školení a semináře ze strany pedagogů působících na základních školách. Odborný předmět, který by se problematikou ochrany obyvatelstva zabýval, na českých školách chybí. Částečně se jí dotýká ve výuce některých předmětů, ovšem dotace vyučovaných hodin je žalostně malá, řádově to jsou pouze jednotky hodin. Děti by měly být připraveny umět zvládat, správně vyhodnotit a reagovat na situace, se kterými se můžou v životě setkat a nejsou běžné.

Předmětná problematika je dlouhodobě diskutovaná v bezpečnostní komunitě, odborné i laické veřejnosti. Její význam je zdůrazněn i v aktuálních politických koncepčních a strategických dokumentech věnovaných problematice bezpečnosti jako takové. Mezi nejdůležitější lze zařadit Koncepti ochrany obyvatelstva do roku 2025 s výhledem do roku 2030.

Základním cílem praktické části je zjistit úroveň edukace žáků na druhém stupni vybraných základních škol v oblasti ochrany obyvatelstva a připravenost učitelů, kteří na nich tuto problematiku vyučují. Autor neporovnával znalosti žáků a kvalitu výuky mezi jednotlivými školami, ale shrnul výsledky komplexně do jednoho celku. Výzkum byl proveden metodou dotazníkového šetření na třech vybraných školách za osobní přítomnosti autora. Pro žáky byl připraven tištěný dotazník s otázkami z oblasti ochrany člověka za mimořádných událostí, pro pedagogy tištěný dotazník, který byl zaměřen na jejich poznatky, vědomosti a kvalitu výuky. Ve výsledku je posouzena a vyhodnocena celková úroveň vědomostí v problematice brannosti. Získané údaje jsou zpracovány v přehledných grafech.

Druhou metodou průzkumu je řízený strukturovaný rozhovor s řediteli vybraných škol, kterým autor kladl otázky, mimo jiné, na úroveň edukace pedagogů, časové dotace výuky a znalostí žáků problematiky ochrany obyvatelstva za mimořádných událostí.

V závěru je celý průzkum vyhodnocen a je navržen postup pro větší implementaci zmíněné problematiky do výuky, s následným doporučením dalšího rozvoje, a vzdělávání pedagogů pro zlepšení současného stavu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADY PROBLEMATIKY

Pro lepší orientaci a přehlednost v edukaci žáků na základních školách v oblasti připravenosti obyvatelstva na zvládnutí mimořádných událostí (MU), bylo pro tuto práci vybráno několik publikací, které se touto problematikou zabývají. V rešerších je popsáno, jakým způsobem autoři postupovali a doporučovali formu a metody pro výuku branné výchovy žáků na základních školách do roku 1989 a po tomto datu. Z dalších publikací je výběr zaměřen přímo na učebnice, které byly základem pro výuku předmětu Branná výchova. Všechny tyto publikace byly použity k získání informací k problematice výuky branné výchovy v minulosti a výuky ochrany obyvatelstva v současné době. Jsou využity této bakalářské práce.

1.1 Literární rešerše

ČAPÁK, Ivo a Vladimír PECHÁNEK, 1986. *Branná výchova: inovace témat Branná výchova na školách a Zájmová branná činnost pro učitelské směry studia*. 1. vydání. Brno: Univerzita J.E. Purkyně v Brně.

V této knize nás autoři provedou brannou výchovou od mateřských škol přes základní a střední, až po vysoké školy. Souhrnně projdou možnosti materiálně technického a finančního zabezpečení výuky. Zájmovou brannou činností, její koncepcí, strukturou a specifika. V dalších kapitolách metodickými návody a brannými kurzy na základních školách. Publikace byla určena převážně pro pedagogické pracovníky jako podpora při výuce.

GERHÁT, Ivan, 2018. *Příprava občanů k obraně státu: Příručka pro učitele základních a středních škol*. 2. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky-Vojenský historický ústav Praha. ISBN 978-80-7278-728-9.

Tato publikace je určena pro učitele, kteří pracují na základních a středních školách. Vznikla pro lepší informovanost a přehled učitelů v oblasti obrany státu. Je zde přehledně popsáno, co je to bezpečnostní prostředí, jaká je role občana při zajišťování obrany státu, zapojení České republiky do mezinárodních organizací, krizové stavy, systém ozbrojených sil České republiky, povinnosti občana při obraně státu a další informace k dané problematice, včetně právních předpisů a dalších dokumentů, ze kterých autor vychází. Cílem je vytvořit ucelený a přehledný soubor a seznámit s ním učitele.

HRADIL, Jaroslav, Otakar J. MIKA, Miroslav MUSIL, Bohuslav SVOBODA, Jakub RAK a Dušan VIČAR, 2018. *Základy ochrany obyvatelstva v České republice*. 1. vydání. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení. ISBN 978-80-7454-774-4.

Tato odborná kniha je určena především studentům a odborníkům, kteří se věnují problematice ochrany obyvatelstva v České republice a poskytuje o ní základní informace. Na základě současných vědeckých poznatků popisuje bezpečnostní hrozby, bezpečnostní systém, hlavní opatření ochrany obyvatelstva, logistiku ochrany obyvatelstva a částečně se zabývá i historií. Na závěr této publikace autoři vybrali některé případové studie MU v České republice i ve světě. Tuto knihu může využít i laická veřejnost k získání informací z oblastí ochrany obyvatelstva.

KRATOCHVÍLOVÁ, Danuše, Danuše KRATOCHVÍLOVÁ a Libor FOLWARCZNY. *Ochrana obyvatelstva*. 2. aktualizované vydání. V Ostravě: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2013. SPBI Spektrum. Červená řada, 42. ISBN 978-80-7385-134-7.

V této publikaci se autoři zaměřili na historický vývoj ochrany obyvatelstva v České republice až do roku 2000, dokumenty mezinárodního humanitárního práva, právní předpisy v České republice a poměrně zevrubně popisují jednotlivá opatření pro ochranu obyvatelstva. Ve velkém rozsahu je v publikaci popsána i úloha a činnost Hasičského záchranného sboru (HZS) a Armády České republiky v oblasti ochrany obyvatelstva.

MEJSNAR, Karel, Felix ČERNOCH, Jaroslav FENCL a Tibor HORVÁT, 1975. *Branná výchova pro 6. a 7. ročník základní devítileté školy*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. , v Praze. Publikace č. 53-13-20.

V této učebnici pro druhý stupeň základních škol popisují autoři branně politickou tematiku obrany socialistické vlasti. V jednotlivých kapitolách uvádí povinnosti občanů při obraně státu, činnost armády, požární ochranu, zdravotnický výcvik a základy topografie. Cílem je předložit učitelům osnovy výuky předmětu Branná výchova.

MEJSNAR, Karel, Felix ČERNOCH, Jaroslav FENCL, Čestmír NÁPRAVNÍK a Ladislav RÍDL, 1975. *Branná výchova pro 8. a 9. ročník základní devítileté školy*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze. Publikace č.53-13-21.

V učebnici pro 8. a 9. třídy základních škol předkládají autoři učitelům materiál pro výuku Branné výchovy. S politickým podtextem popisují spojení socialistických zemí. Dále se zabírají obranou proti nebezpečným látkám, zdravotní péčí a základy topografie.

1.2 Terminologie, odborné pojmy

Odborné definice a pojmy bývají upraveny do podoby tak, aby obsahu porozuměl i laik. Pro pochopení problematiky, v minulosti nazvané Branná výchova, v současnosti Ochrana člověka za mimořádných událostí (OČMU), jsou níže popsány některé pojmy, které s touto oblastí souvisí. Je nutné si uvědomit, že není pouze teoretická, ale je úzce spjata s praxí. V minulosti se v ní poměrně výrazně odrážela politická situace v bývalém Československu. Podle Fencla (1988, s.5) byla Branná výchova „*nedílnou součástí komunistické výchovy*“.

Bezpečnost – je stav, kdy je systém schopen odvrátit jak předvídatelné, tak i nenadálé vnitřní a vnější hrozby, které by mohly působit negativně na celý systém nebo na jeho jednotlivé prvky. Cílem je stabilita a neporušená struktura systému (MV ČR, ©2023).

Bezpečnostní systém – je utvořen propojením právních norem, politické, sociální, hospodářské, finanční, vnitřní bezpečnosti a vojenské roviny. Určuje především legislativní vyjádření působností, propojení jednotlivých složek a jejich činnosti mimo bezpečnostní systém (Vláda České republiky, ©2009-2023).

Branná politika – je souhrn, zásad, názorů, vztahů a činností, které se týkají vojenské oblasti státu, zajištění obrany země a příprava obyvatelstva k ozbrojené obraně státu. (Kadeřábek, 1987, s.114).

Branný systém – jsou státní orgány a instituce, které řídí a provádí opatření k přípravě a směřují k ochraně vlasti s podporou a použitím příslušných zákonů, norem a pravidel. Upravují vztahy mezi jednotlivými institucemi, jejich pravomoci a odpovědnost ve vztahu k obraně státu (Friml, Hanousek, 1986, s. 50).

Branná výchova – určuje výuku a výchovu žáků, studentů, a také přípravu branců a vojáků v záloze a připravenost občanů k civilní obraně. Další oblastí výchovy je zájmová branná činnost. Hlavním cílem je zajistit, aby byl každý občan československé socialistické vlasti připraven plnit své povinnosti na její obranu a za svobodu a její nezávislost obětavě bojovat (Československo, 1973).

Civilní obrana – plnění úkolů k ochraně výhradně civilních obyvatel před případným nebezpečím a pomoc při odstranění následků válek či přírodních pohrom vytvořit jim nezbytné podmínky pro přežití (United Nations, ©2023).

Hrozba – přirozený nebo také člověkem vyvolaný proces, který určuje schopnost potenciálního zdroje ohrožení být aktivován a tím tak způsobit újmu. Proces může být spuštěn buď záměrně, ale také neúmyslně za účelem využití konkrétních zranitelných míst aktiva (MV ČR, ©2023).

Mimořádná událost – situace nebo událost, která může být způsobená živelní pohromou, ohrožením vnitřní bezpečnosti, ohrožení ekonomiky nebo kritické infrastruktury. Tyto situace řeší orgány a složky bezpečnostního systému (MV ČR, ©2023).

Ochrana člověka za mimořádných událostí – školní výukový program zaměřený především na následky živelních pohrom, úniku nebezpečných látek, rozpoznání signálu všeobecné výstrahy, tísňové volání, evakuaci, činnost integrovaného záchranného systému (IZS) a poskytování první pomoci (MŠMT, 2003).

Ochrana obyvatelstva – jde o soubor opatření a z toho vyplývajících úkolů, směřujících k ochraně obyvatelstva, které je ohroženo na zdraví, životech případně na majetku MU antropogenního nebo naturogenního charakteru (Horák a kol., 2015, s. 62).

Prevence – je soubor opatření, které slouží k ochraně obyvatelstva před krizovými situacemi (KS) a MU. Tato opatření mohou být pasivní (technické povahy), proaktivní (budování systémů pro omezení vzniku MU apod.), populační (vzdělávání obyvatel) a organizační (MV ČR, ©2023).

Preventivně výchovná činnost (PVČ) – je souhrn činností, které usilují o využití všech dostupných možností k informování obyvatel státu o případných MU a doporučuje, jak postupovat v případě ohrožení (GŘ HZS, ©2023).

Příprava občanů k obraně státu – dobrovolná činnost, do které patří, mimo jiné, zdravotnická příprava, příprava civilní obrany, technické a sportovně zaměřené činnosti, příprava k sebeobraně a vzájemná pomoc a další činnosti související s brannou povinností. Tuto činnost vykonávají především a školská zařízení (Česko, 1999).

Rámcový vzdělávací program (RVP) – do vzdělávání byl implementován zákonem č. 561/2004 Sb. Určuje podmínky, rozsah a povinný obsah vzdělávání ve všech školských

zařízeních. Pro tvorbu školních vzdělávacích programů (ŠVP), hodnocení výsledků edukace žáků a tvorbu učebních podkladů, je závazný (Česko, 2004).

Školní vzdělávací program – konkrétní výukový plán, který vypracovává tým pedagogických pracovníků dané školy. Je schvalován ředitelem školy (Česko, 2004).

Vzdělávání – je forma získávání vědomostí, poznatků, dovedností a schopností. Účelem je integrace do společnosti a do její kultury, a aktivní přispívání k jejímu rozvoji. Tento akt probíhá po celou dobu vývoje člověka. Nejintenzivnější je v období dětství a dospívání (Nešpor, 2017).

1.3 Právní ukotvení

Právní předpisy, které jsou přijaty parlamentem ČR a tvoří právní rámec problematiky ochrany obyvatelstva, jsou zákony, vyhlášky a nařízení vlády, související s preventivně výchovnou činností.

Národní shromáždění Československé republiky přijalo o branné výchově v minulosti několik zákonů. První z nich už v roce 1937. Bylo to období, kdy se ve světě začaly výrazně měnit mezinárodní politické poměry (Padrnos, 2014).

Zákon č. 184/1937 Sb., o branné výchově – byl Národním shromážděním Československé republiky schválen 1. července 1937. Veřejnou výchovu a vzdělání tím rozšířil o výuku branné výchovy. Jeho účelem bylo dosáhnout u občanů vzdělání, mravní vlastnosti, tělesnou zdatnost, znalosti a dovednosti potřebné k obraně státu (Československo, 1937).

Zákon č. 92/1951 Sb., o branné výchově – ze dne 2. listopadu 1951 určuje brannou výchovu jako přípravu pracujícího lidu k plnění úkolů v oblasti obrany socialistické vlasti, výchovu k věrnosti a spojenectví se Sovětským Svazem. (Československo, 1951).

Zákon č. 73/1973 Sb., o branné výchově – tento zákon vešel v platnost 27. června 1973. Hlavním úkolem bylo zajištění spolehlivé obrany státu pod vedením komunistické strany. Nedílnou součástí tohoto procesu je branná výchova občanů, především žáků na základních, středních a vysokých školách (Československo, 1973).

Po listopadu 1989 se udály politické změny, které urychlily přeměnu Československa v demokratický stát. Legislativní orgány začaly přijímat nové zákony, mezi nimi i zákony týkající se bezpečnosti, brannosti, krizového řízení a změn ve školství.

Zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky – ústavní zákon ze dne 22. dubna se zaměřuje na zabezpečení svrchovanosti, celistvosti území, bezpečnosti státu a zajištění jeho demokratických základů. Dále potom na ochranu zdraví a životů občanů. Popsány jsou zde pojmy nouzový stav a stav ohrožení státu (Česko, 1998).

Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR – zákon ze dne 14. září 1999 vymezuje povinnosti státních orgánů, územních samosprávných celků, právnických, fyzických osob a stanovuje jejich povinnosti k zajištění obrany před napadením státu. Dále určuje použití věcných prostředků, pracovní povinnost a výpomoc (Česko, 1999).

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému – tento zákon ze dne 28. června 2000 definuje IZS, jeho základní složky a jejich pravomoci a povinnosti. Určuje dále i ostatní složky. Vymezuje pravomoci od orgánů státního aparátu přes samosprávné celky obcí až po jednotlivé osoby při přípravě na MU a dále pak při provádění záchranných a likvidačních prací nebo vyhlášení KS (Česko, 2000a).

Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení – tento zákon je postaven na příslušných předpisech Evropské unie. Určuje u státních orgánů a orgánů územních samosprávných celků jejich působnost a pravomoci při přípravě na KS (Česko, 2000b).

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) – 24. září 2004 se parlament České republiky usnesl na tomto zákoně. Upravuje systém předškolního, základního, středního, vyššího odborného vzdělávání ve školách, školských a jiných zařízeních. Upravuje podmínky, při kterých se výuka a výchova provádí (Česko, 2004a).

Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon) – určuje občanovi povinnost podrobit se odvodovému řízení. Upřesňuje jeho povinnosti, které má při plnění úkolů při obraně státu v ozbrojených složkách. Vztahuje se na občany starší 18 let a povinnost zaniká po dosažení 60 let (Česko, 2004b).

Bezpečnostní strategie ČR 2015 – základní koncepční dokument Vlády ČR určující bezpečnostní zájmy ČR, a to na základě bezpečnostních hrozeb a z nich plynoucích rizik. Určuje úlohu správních úřadů, samosprávy, ozbrojených sil, ozbrojených bezpečnostních sborů, záchranných sborů, havarijních a záchranných služeb ČR (Vláda České republiky, ©2009-2023).

Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2025 s výhledem do roku 2030 – důležitý, hlavní dokument, ve kterém je popsán celý systém ochrany obyvatelstva ve všech jejich

souvislostech a formuluje její základní principy. Je v něm definováno, jakým způsobem má být ochrana obyvatelstva uskutečňována. Poukazuje na nutnost nalezení nových postupů a účelného začlenění všech příslušných subjektů, které mají možnost tento systém podpořit (MV-GŘ HZS ČR, ©2023).

Koncepce vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva a krizového řízení – je dokument, který se zabývá aktuálním stavem edukace občanů v této problematice. Aktualizuje stávající koncepci a pravidla pro vzdělání nastavuje tak, aby se v ní odrazily současné trendy a vývoj v této oblasti. Odborné znalosti problematiky ochrany obyvatelstva učitelů a lektorů jsou nutné k zabezpečení kvalitního vzdělání. Konkrétní pravidla a požadavky na jejich vzdělávání upravuje legislativa (HZS ČR, 2017).

Z výše uvedeného je zřejmé, že předmětné problematice byla a je věnována značná pozornost. Množství právních předpisů a dalších odborných dokumentů je toho důkazem. Skutečností však zůstává, že stále absentuje komplexní přístup k celkovému řešení problematiky ochrany obyvatelstva.

2 HISTORIE CIVILNÍ OBRANY A BRANNÉ VÝCHOVY

Bezpečnost obyvatel je od pradávna jedním z hlavních cílů společnosti. Chránit své občany je důležitý, prioritní úkol státu. Jeho obranná politika se opírá o zákony a další normy, o mezinárodní dohody, a jejich naplňování je její součástí. Civilní obrana představuje systém určitých opatření a obranné činnosti. Je tedy nepostradatelnou a důležitou součástí strategického zajištění obrany státu.

2.1 Historický vývoj civilní obrany

Její počátky můžeme najít už v době vzniku samostatného Československa. Prvním legislativním krokem, s ohledem na vnitřní a vnější bezpečnost, bylo schválení Branného zákona č. 193 z 19. března 1920. V tomto poválečném období panovaly obavy z leteckých útoků a ozbrojených napadení státu. Zákon č. 82/1935 Sb. z. a n. o ochraně a obraně proti leteckým útokům byl základem organizované obrany obyvatel. Uzákonil mimo jiné i informace o tom, jakou činnost by měl vykonávat občan pro svoji vlastní obranu a ochranu před leteckými útoky. Jednalo se především o přípravu na situace v období míru, v době vyhlášení a v době po ukončení leteckého poplachu (Hradil a kol., 2018, s. 27).

Tresty za porušení ustanovení nařízení zákona byly velmi přísné. Za úmyslné poškození věci nebo zařízení, které sloužilo k ochraně osob podle § 24 odst.1) „...*bude potrestán, není-li čin podle jiných ustanovení přísněji trestný, pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let, za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od pěti do dvaceti let nebo na doživotí. Měl-li však čin za následek smrt člověka a pachatel to mohl předvídati, bude potrestán trestem smrti*“ (Československo, 1935).

Dále byla tímto zákonem zřízena civilní protiletecká ochrana (CPO). Zajištění dostatečného množství veřejných úkrytů a zabezpečení obyvatelstva plynovými maskami patřilo mezi její hlavní úkoly. Během II. světové války, za protektorátu Čechy a Morava byly složky CPO podřízeny německému Luftschutzu (HYS MSK, ©2023).

Po ukončení bojů druhé světové války zájem o problematiku ochrany obyvatelstva poklesl. Jak upozorňují Kratochvílová, Kratochvílová a Folwaczny (2013, s. 72), dochází dokonce k rušení technických a materiálních prostředků. Byly odstraňovány ochranné stavby.

Změny v politickém vývoji v roce 1948 zasáhly i civilní ochranu. Nový systém určoval způsob materiálně technického zabezpečení. Byl budován na úrovni národních výborů se zapojením společenských organizací (Kratochvílová, Kratochvílová, Folwarczny, 2013, s. 95).

Ženevské úmluvy a jejich dodatkový protokol ze 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů byl prvním dokumentem mezinárodního humanitárního práva a definuje pojem civilní obrana (CO), (United Nations, ©2023).

Další časový rámec rozšíření nutnosti ochrany obyvatel nastal s příchodem „Studené války“. V tomto období bylo za hlavní riziko považováno použití jaderných zbraní a radioaktivní spad. Jednotlivci byli povzbuzováni k budování protiletectkých úkrytů, aby tak chránili sebe a své blízké (Haddow a kol., 2017, s. 3).

Nově byly formulovány úkoly a opatření jako ochrana proti zbraním hromadného ničení. Vznikl Ústřední výbor CO a byla také ustanovena i jeho organizační struktura (Šilhánek, 2012, s. 144).

Vnitřní řád CO měl základy v sovětském modelu. Občané byli sledováni, zdali se aktivně zapojují do systému civilní obrany. Probíhalo politické, vojensky orientované školení a technické vzdělávání obyvatel v oblasti CO (Kratochvílová, Kratochvílová, Folwarczny, 2013, s. 125).

Činnost byla orientována hlavně k účinnému zabezpečení ochrany a obrany před případnými následky možného napadení státu, a také pro bezproblémový chod národního hospodářství za těchto podmínek (Kratochvílová, Kratochvílová, Folwarczny, 2013, s. 149).

Nová koncepce CO vycházela ze zákona č. 73 z roku 1973. Důraz byl kladen především na orientaci občanů v jednotlivých druzích varování a vyzoomění, činnosti při použití zbraní hromadného ničení a způsobu použití prostředků individuální ochrany (Hradil a kol. (2018, s. 27).

Základní znalosti z oblasti ochrany obyvatelstva, získávaly děti a mládež při výuce branné výchovy ve školách. Kromě nich zajišťovaly přípravu obyvatel i některé organizace. První pomoci se věnoval Československý červený kříž, Svaz pro spolupráci s armádou

(SVAZARM) zabezpečoval seznamování občanů s budováním úkrytů, s bojovými prostředky a jak se zachovat po vyhlášení „situace ohrožení“, s prevencí a hašením vzniklých požárů seznamoval Svaz požární ochrany a Socialistická akademie vyučovala občany ve vojensko – politické oblasti (Hradil a kol., 2018, s. 28).

Do roku 1990 se systém CO příliš neměnil. I nadále byla hlavním úkolem především ochrana občanů při napadení státu. Zvýšený zájem nastal v oblasti naturogenních a antropogenních událostí (Kratochvílová, Kratochvílová, Folwarczny, 2013, s. 149).

Soustavná příprava občanů k obraně státu vždycky byla a zůstala důležitým předpokladem k zajištění obrany státu. Občan se má, podle zákona č. 222/1999Sb., o zajišťování obrany České republiky, na obraně státu povinně podílet. Příprava občanů, v době míru, spočívá hlavně ve vzdělávání na školách (Gerhát, 2018, s. 15).

Usnesením vlády z 20. ledna 1999 přešla civilní ochrana z gesce ministerstva obrany pod ministerstvo vnitra. Následovalo přijetí čtyř důležitých „krizových“ zákonů. Zákon č. 239/2000 Sb., nově zavádí a definuje pojem **ochrana obyvatelstva** (Česko, 2000a).

Dalším velmi důležitým dokumentem je Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2025 s výhledem do roku 2030. Stanovuje postupy při provádění opatření ochrany obyvatelstva (MV-GŘ HZS ČR, 2013).

2.2 Historický vývoj branné výchovy a její výuky

První zmínku nacházíme už v období Rakouska – Uherska. Po porážkách ve válce s Itálií byl jako jeden z důvodů označena nedostatečná fyzická i mentální připravenost vojáků. Opatřením, které mělo tento stav napravit, byla školská reforma provedena říšským zákonem z roku 1868. Péče o fyzický rozvoj se týkala především mužské mládeže. Vznikl nový učební předmět – tělocvik (Reitmayer, 1981, s. 36-37).

Za zakladatele výchovy občanů k brannosti v Československu je možné, podle Reitmayera (1977, s. 531), považovat Miroslava Tyrše, který na počátku sedmdesátých let devatenáctého století, vyjádřil v době podřízenosti našeho státu, mezi prvními potřebu lidové brannosti. Byl spoluzakladatelem organizace Sokol. Ta byla zaměřena na tělovýchovu a brannost. Vlastenectví patřilo k základním myšlenkám organizace. (Čapák, 1986, s. 47).

Po ukončení první světové války a vzniku Československa nebyla, podle Matičky (1979, s.186), branné výchově věnována velká pozornost. Jako samostatný vyučovací předmět nebyla zavedena. Byla spojována spíše s tělocvikem.

V roce 1920 se však v zákoně č. 193 v § 2 objevuje první zmínka o brannosti mládeže: „*Tělesná výchova mládeže před brannou povinností bude upravena zvláště*“ (Československo,1920).

V roce 1933 se ve školách začínaly objevovat první známky branné výchovy. Účelem výuky bylo bránit vlast, a to za předpokladu rostoucích nároků na vojenskou výchovu, fyzickou a technickou připravenost žáků (Pechánek, 1982).

Výnos Ministerstva školství z roku 1935 zaváděl na národní školy výuku branné výchovy. Byla postupně zakomponována do většiny předmětů. Měla být základem pro fyzickou zdatnost, mravní výchovu a oddanost republice (Dolenský, 1937, s. 8).

Následně byl v roce 1937 byl ustanoven zákon č. 184 Sb. o branné výchově. Ten stanovil povinnost výuky branné výchovy ve školách. § 5 odst. 1. „*Branná výchova žactva a studujících veřejných škol všech druhů a stupňů se obstarává na školách*“ (Československo, 1937).

Další možností získávání vědomostí a zručnosti byly střediska branné výchovy. V těch prováděli výcvik proškolení cvičitelé. Jednalo se především o členy z řad z Československého Červeného kříže, tělovýchovných jednot, skautských organizací a hasičů (Kratochvílová, Kratochvílová, Folwarczny, 2013, s. 22).

Výuka branné výchovy však po obsazení Československa a následném vytvoření protektorátu Čechy a Morava, mizí ze školních osnov. K tomuto kroku vedla říší obava z patriotismu našich občanů. Teprve po ukončení války došlo k opětovnému návratu branné výchovy do škol (Friml, 1988, s.69).

Stalo se tak po politických změnách, které se v Československu udály, na základě zákonu č.92/1951 Sb. o branné výchově a pozměňovacím zákonu č. 87/1952 Sb., o reorganizaci branné výchovy (Matička, 1979, s. 191).

Zájem o brannou výuku však postupně klesal a v roce 1953 byla opět vyřazena ze školních osnov. Stala se výhradně zájmovou činností. Ve školách zůstala jenom v podobě branných cvičení. Její výukou a polovojenským výcvikem se začaly zabývat některé zájmové organizace (Pechánek, 1982, s. 23).

Tehdejšímu vládnoucímu režimu se ale nekontrolovaná činnost dobrovolných organizací v branných činnostech nezamlouvala. Na tuto situaci reagovalo v roce 1957 ministerstvo školství vydáním nařízení, podle kterého měly školy opět vyučovat brannou výchovu a zaměřit se na základy výuky různých druhů pomoci, jak sobě, tak i jiným osobám. Tato činnost měla probíhat převážně při pobytech v přírodě. Výuka branné výchovy se znovu vrátila do škol až v roce 1971 (Chlíbařová, Mazal, 2008, s. 34).

Ke zvýraznění nutnosti branné výchovy, která byla nedílnou součástí přípravy občanů Československa k obraně státu, došlo v roce 1973 vydáním zákona č. 73 Sb., Jak píše Hradil a kol. (2018, s. 27), byl tak základem nového koncepčního řešení přípravy občanů k civilní ochraně. Dále zákon říká, že branná výchova ve školách utváří branné vlastnosti žáků a studentů, uvědomělý vztah k obraně vlasti, a prohlubuje tím také jejich branné vědomosti a dovednosti (Československo, 1973).

Znalost problematiky branné výchovy bylo nutné zajistit řádnou přípravou učitelů pro výuku tohoto předmětu. Z tohoto důvodu byla postupně na pedagogických fakultách zavedena aprobace branná výchova, tělesná výchova. V tu dobu také ustanovilo ministerstvo školství speciální oddělení. Pod jejich řízení spadali zkušení vojenští pedagogové, kteří řídili na školách výuku branné výchovy. Pro zajištění zájmové branné činnosti mládeže, došlo k dohodě mezi ministerstvem školství, Československým červeným křížem, SVAZARMEM a dalšími organizacemi, o vzájemné součinnosti. Rozvinula se spolupráce a rozšířily kontakty mezi školami a vojenskými útvary (Reitmayer, 1981, s. 47-48).

Při implementaci nové výchovně vzdělávací soustavy do výuky na základních školách, prošla branná výchova další korekcí. Tuto problematiku projednával ÚV KSČ na svých zasedáních v lednu 1981 a v lednu 1985. Závěry zasedání se věnovaly převážně branné výchově. Po politickém převratu v roce 1989 se od výuky branné výchovy upustilo, přestala se na českých školách vyučovat (Friml, Hanousek, 1986, s. 70).

Zákon č. 217/1991 Sb. o zrušení zákona č. 73/1973 Sb., o branné výchově uzavřel jednu kapitolu historie branné výchovy v Československu. Rekapitulace celého historického vývoje výuky branné výchovy na našich školách zcela jasně ukazuje na skutečnost, že tato oblast má v českém vzdělávacím systému své neoddiskutovatelné místo.

Ukazuje však ještě na jeden problém. Jak píše Reitmayer (1981, s. 49-50): „*Kdykoliv byla naše společnost nucena připravovat se na ozbrojený boj, uplatňovala požadavky na*

brannou připravenost populace stojící mimo armádu, zejména na připravenost mládeže. Kdykoli však nebezpečí ohrožení pominulo nebo kdykoli nebylo v zájmu držitelů moci rozvíjet brannost národa (např. za okupace), zájem společnosti o brannou připravenost obyvatelstva ochaboval, resp. branná výchova byla ze života společnosti vylučována“.

3 VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA

Ke vzdělávání slouží výukové metody, které používají pedagogové k dosažení daných výukových cílů. Vyučující se snaží u žáků docílit osvojení různých postupů, zvyšování motivace a rozvíjení myšlení. V neposlední řadě rozvíjí i jejich komunikační schopnosti. Učitelé vedou žáky a studenty k aktivitě a samostatnosti. Ti tím získávají schopnost samostatně pracovat a řídit své vzdělávání.

3.1 Výuka branné výchovy ve školách v minulosti

Po vzniku Československa byla výuka zaměřena především na zdravotnickou přípravu dívek a fyzickou přípravu chlapců. V roce 1920 vstoupil v platnost Branný zákon č. 193. Oblast brannosti byla i nadále zahrnuta do výuky tělesné výchovy. Po vydání směrnice Ministerstva školství byla v roce 1934, se branná výchova objevovala jako součást tělocviku, zeměpisu a chemie. V tu dobu se dostává branná výchova do vyšších učitelských ústavů z důvodů potřeby připravit učitele na výuku této problematiky. Zákonem č. 184/1937 Sb., o branné výchově byla pak jako samostatný předmět branná výchova zavedena do školních osnov. Vznikem Protektorátu Čechy a Morava byla tato výuka zrušena. Po ukončení bojů druhé světové války výuka nenavázala na dobu předválečnou, ba naopak, zájem o ni upadal (Reitmayer, 1976).

Ke změně došlo až politickým vývojem v Československu po roce 1948. Zákonem z roku 1951 se vrátila výuka do škol. Odrazily se v něm změny, které se odehrály v Československu po únoru 1948. Ve školách se začaly objevovat prvky socialistické ideologie. Výuka branné výchovy se ubírala, díky ochlazení vztahů bývalých spojenců a vzniku tzv. studené války, vojensko-politickým směrem (Kyselák, Rožňák, 2022, s. 139).

Výuka probíhala v přírodě a byla zaměřena převážně na zdravotnickou, střeleckou a bojovou přípravu. Výchova k brannosti se však začala promítat do většiny předmětů ve školním roce 1952/53 (Chlíbařová, 2010).

Podle Žáčka (1952) byla branná výchova, více než tomu bylo v předchozích letech, chápána nejen ve smyslu tělesné výchovy, ale měla být součástí všech vyučovaných předmětů. Branná výchova měla být náplní při branných cvičeních a měla zasahovat i do mimoškolní výchovy.

Pro žáky 8. a 9. ročníku byl v roce 1957 zaveden kurz přípravy k civilní ochraně. Dotace činila 18 hodin ročně a byl veden formou přednášek. Povinnost docházky byla samozřejmostí. Počínaje školním rokem 1971/72 se výuka rozšířila na 6. – 9. třídu základních škol. Vyučování branné výchovy probíhalo vždy jednu hodinu v týdnu, ale i nadále se promítalo v ostatních předmětech a zájmových branných činnostech (Pechánek, 1982).

V osmdesátých letech už byla branná výchova zavedeným předmětem. Žáci si osvojovali a zdokonalovali svoje branné znalosti a návyky. Velkou roli ve výuce hrála i nadále socialistická ideologie. Pohledem do učebnic pro 6. a 7. třídy, z té doby, je to už od samého úvodu zřejmé.

„Co je základním znakem pojmu vlast:

- *že je to rodná země,*
- *že je to přítomnost, spojená s výstavbou socialismu,*
- *že je to budoucnost, směřující ke komunismu“* (Mejsnar a kol., 1975a, s. 7).

Výuka je směřována na obranu vlasti, armáda je popisována jako jistota naší socialistické budoucnosti. Byla základní součástí ozbrojených sil spolu s ozbrojenými sbory ministerstva vnitra a lidovými milicemi. Dále byla součástí výuky požární ochrana. *„Je občanskou povinností předcházet požárům a umět je rychle zneškodnit nebo přivolat účinnou pomoc“*, píše Mejsnar a kol. (1975a, s. 49).

Důležitou oblastí vycházející z tehdejší neklidné doby, byla chemická ochrana. Té byla věnována značná pozornost. Žáci získávali vědomosti o otravných a nebezpečných látkách, prostředcích protichemické ochrany, o ochranných maskách a jejich použití i s praktickými ukázkami, a o varovném signálu právě v případě ohrožení chemickými látkami. Výuka nezapomínala ani na zdravotní výcvik. *„Ochotou a účinnou první pomocí zachovat postiženému zdraví či dokonce mu zachránit život patří k nejušlechtlejším činům, jež může člověk pro člověka vykonat“* (Mejsnar a kol., 1975a, s. 118). Ve výuce nechyběly ani základy topografie, čili práce s mapou, busolou a orientace v terénu.

I pro žáky 8. a 9. tříd byla připravena nová učebnice pro výuku branné výchovy. Ani v ní nechyběl ideologický podtext. *„Spojenectví socialistických zemí – předpoklad zmaření plánů imperialismu“*, jak uvedli Mejsnar a kol., (1975b, s. 7). Žáci se učili o úloze Varšavské smlouvy představované jako *„výraz internacionálního spojenectví socialistických zemí“* v rámci udržení světového míru a o dalších imperialistických paktech

jimiž byly NATO, ANZUS, SEATO a CENTO. Z důvodů možné příští války se dále výuka zaměřovala na protichemickou ochranu a případné použití jaderných zbraní. Výuka kolektivní ochrany byla zaměřena na činnost při nepřátelském napadení a válečný konflikt. Dílčí kapitoly obsahovaly evakuaci, ukrytí a chování v úkrytech. Žáci se vzdělávali v oblasti zdravotnického výcviku, včetně praktických ukázek první pomoci. V kapitole základy topografie se žáci učili spíše orientaci v terénu a kreslení náčrtů podle azimutu (Mejsnar a kol., 1975b). I zde autoři poukázali na sílu a vytrvalost občanů Ruska na příkladu z dějin a to, když slavný vojevůdce, maršál Suvorov, překonal se svým vojskem skalní masivy Alp. „*Suvorov neztratil v nastalé situaci rozvahu ani orientaci. Mapa zklamala, ale nezklamali jeho vojáci*“ (Mejsnar a kol., 1975b, s. 107).

V červnu 1976 schválil ÚV KSČ dokument o „Dalším rozvoji československé výchovně vzdělávací soustavy“. Formuluje zde poslání základní školy – „*poskytovat žactvu odpovídající brannou výchovu a branné vzdělání*“ (Fencl, 1988, s. 5).

To znamenalo, že se příprava žáků orientovala na branně výchovnou tematiku, k přípravě na vojenské povolání, na revoluční a bojové tradice, zájmovou brannou činnost a družbou škol s jednotkami ozbrojených sil. Školní výuka probíhala i při branných cvičeních, třídnických schůzkách nebo vycházkách s brannou náplní (Fencl, 1988, s. 17).

Brannost se dotýkala překvapivě i předmětů, kde by to nikdo nečekal. Například v matematice se žáci setkávali při slovních úlohách s počítáním plynových masek (pozn. autora).

Děti měly z výuky pochopit nutnost budování a obrany socialismu, získat představu o možném ohrožení státu válkou, způsob ochrany obyvatel před účinky zbraní hromadného ničení, význam branné výchovy mládeže, význam spojenectví socialistických zemí a nebezpečí Severoatlantického paktu (Fencl, 1988, s. 13-14).

Tímto směrem se výuka ubírala ještě několik let až do roku 1990, kdy byla ze školních osnov vyjmuta.

V červenci 1991 byl zrušen zákon č. 73/1973 Sb., o branné výchově. V bývalém Československu se tak po více než půl století uzavřela kapitola branné výchovy (Kyselák, Rožňák, 2022 s. 142).

V roce 1999 se začala do výuky na školách dostávat problematika ochrany člověka za mimořádných událostí (OČMU). Svou činností k jejímu rozvoji výrazně přispěl, a přispívá

i dnes, HZS ČR. Stav výuky však nebyl vždy zcela vyhovující. Do výuky bylo potřeba implementovat nové pojetí a nový přístup k dané problematice (Tilcerová, 2010).

Pomoc v tu dobu nabídl Hasičský záchranný sbor České republiky (HZS ČR), formou školení nebo ukázkových zásahů. Původní pojem branná výchova již není v současnosti definován a je nahrazen pojmem ochrana obyvatelstva. Ta je postupně implementována do několika předmětů, především do předmětů nazývaných souhrnně Základy společenských věd (ZSV). Podle pokynu Ministerstva školství a mládeže (MŠMT) z roku 2003 byla stanovena výuka s dotací minimálně šest hodin ročně s tematikou OČMU pro každý ročník základních škol (HZS ČR, ©2023c).

Ministerstvo vnitra – generální ředitelství HZS vydalo v roce 2003 příručku pro učitele základních a středních škol s názvem „Ochrana člověka za mimořádných událostí“. Autoři se zaměřili na čtyři důležité oblasti. První téma výuky všeobecně informuje o problematice ochrany obyvatelstva za MU. Druhé téma je zaměřeno na MU, které jsou způsobeny přírodními silami (živelní pohromy). Ve třetí a čtvrté oblasti popisují MU způsobené lidskými činnostmi, jejich nedbalostí, případně vlivem technických závad (radiální havárie na jaderných zařízeních a havárie s únikem nebezpečných látek). Výuka byla zařazena do předmětů, které jsou jim svou náplní podobné. Pořád se tedy nejednalo o samostatný předmět. Dále bylo doporučeno provést, po probrání daných témat, praktické cvičení z důvodu prověření získaných znalostí a ověření dovednosti žáků (Martínek a kol., 2003, s. 3-5).

V roce 2013 se na návrh Ministerstva obrany rozšířila tato oblast ještě o výuku o obraně České republiky, o úkolech armády a Severoatlantického paktu NATO (HZS ČR, ©2023).

3.2 Výuka ochrany obyvatelstva na základních školách v současnosti

Jak píše Paulus (2016), zvyšování schopnosti lidí zvládat situace, které ohrožují zdraví, život a majetek je systémový přístup. Cestou zvyšování znalostí o činnostech při MU nebo KS snižuje následky dopadu. Relevantní způsob, jak toho dosáhnout, aby byla zajištěna plná připravenost obyvatelstva, je implementace této problematiky do vzdělávacího systému. Její obsah se shoduje s reálným bezpečnostním prostředím a je zaměřen na řešení možných MU a rizik nevojenského charakteru, se kterými se můžeme běžně setkávat v každodenním životě.

V zákoně č. 239/2000 Sb., o Integrovaném záchranném systému se poprvé setkáváme oficiálně s pojmem ochrana obyvatelstva, a tou se rozumí: „*plnění úkolů civilní ochrany, zejména varování, evakuace, ukrytí a nouzové přežití obyvatelstva a další opatření k zabezpečení ochrany jeho života, zdraví a majetku*“ (Česko, 2000a).

Na českých školách však není pojem ochrana obyvatelstva zavedený. Využívá se název OČMU. Je zaměřena na seznámení žáků a žákyň s problematikou ochrany obyvatelstva s důrazem na sebeochranu a vzájemnou pomoc.

V současnosti je výuka rozptýlena do šesti až sedmi předmětů. K výuce bezpečnosti přispívá i HZS ČR, který PVC provádí ve svých projektech se zaměřením na danou problematiku. (Paulus, 2016)

Vzdělávací aktivity, které se týkají oblasti ochrany obyvatelstva, se zaměřují na širokou škálu možných nebezpečí. Podle oblasti zaměření je realizují:

- Ministerstvo zdravotnictví v oblasti ochrany zdraví.
- Ministerstva obrany v přípravě občanů k ochraně státu.
- Ministerstvo vnitra v prevenci kriminality a nových hrozeb.
- Ministerstvo dopravy v bezpečnosti provozu na silnici a hromadné dopravě.

Pro zviditelnění a zvýšení zájmu je potřeba, aby si vyučující pomáhali vizualizací (videa, virtuální realita). Podmínkou je dostupnost vzdělávacích podkladů a materiálů v on-line prostoru. To poskytuje např. HZS ČR. Podle Koncepce bude vypracována pro „Výchovu k bezpečnosti“ náplň výuky včetně hodinové dotace, která bude na základních školách činit jednu hodinu týdně. Získané znalosti z oblasti bezpečnosti bude prověřovat Česká školní inspekce (MV GR HZS ČR, 2020, s. 18-21).

Do výuky se zapojuje i Armáda České republiky (AČR), která žákům, formou interaktivního setkání, vysvětluje skutečnosti související s armádou a jejím zapojení do řešení MU a KS, ať už jsou vojenského nebo nevojenského původu. Na základních školách se jich účastní zpravidla žáci druhého stupně (Gerhát, 2018, s.10).

Na I. stupni základních škol se výuka zaměřuje především na seznámení žáků se základními složkami IZS. Jsou seznámeni s druhy MU a chováním v případě jejich vzniku. Obsahem výuky je např.: popis rozdílů uniforem IZS, činnost hasičů, funkce tísňové linky, potřeba i nebezpečí ohně, případně kde může požár vzniknout. Žáci získají i základní informace o hasících přístrojích, autonomních hlásičích požáru a o chování při požáru.

A nechybí ani seznámení s varovným signálem před nebezpečím a následnou činností po jeho zaznění (MV GŘ HZS ČR, 2019, s. 94, 95).

Na II. stupni jsou žáci seznamováni se složením a činnostmi základních a ostatních složek IZS. Opakování a rozvíjení dalších znalostí v případě MU a její nahlášení na tísňové linky, všeobecná výstraha, jaká je činnost při varovném signálu, jaká je činnost při evakuaci a co je evakuační zavazadlo, zásady při úniku nebezpečných látek, prevencí požárů, chování při něm a použití hasících přístrojů (MV GŘ HZS ČR, 2019, s. 95, 96).

§ 185 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), stanoví, že je povinnost škol postupovat při výuce dle rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělávání (RVPZV) do nichž je začleněna i problematika OČMU (HZS ČR, ©2023c).

Podle upraveného RVPZV, který je platný od 1.9.2016, je výuka ochrany člověka i nadále rozdělena do více předmětů ve kterých se s danou problematikou seznamují:

Fyzika – s formou ochrany před radioaktivním zářením.

Chemie – chování při havárii chemických provozů a úniku nebezpečných látek.

Přírodopis – s naturogenní MU, příčiny jejich vzniku, přírodní katastrofy ve světě, nejčastěji se vyskytující MU v ČR (extrémní sucho, bouře, přívalové deště, povodně, sněhové kalamity, náledí apod.) a s nimi spojená ochrana.

Zeměpis – s ochranou osob při ohrožení života nebo zdraví při živelních pohromách a činnost v modelových situacích při nebezpečí živelních pohrom.

Výchova ke zdraví – s dodržováním pravidel bezpečnosti, ochrana zdraví při různých činnostech, bezpečnost ve škole, bezpečnost v dopravě a s tím spojená rizika hromadné dopravy, a jak se zachovat při dopravní nehodě (tísňové volání). Dále se seznamuje s prevencí před MU, s činnostmi při MU, ochranou osob při MU, způsobech varování a činnostmi při evakuaci.

Člověk a jeho svět – s riziky spojenými s MU, se základními prvky IZS, s činnostmi v případě ohrožení, (tj. varovný signál, evakuace), možnými příčinami a prevencí vzniku požárů a ochranou před nimi (MŠMT, 2016, s. 63-95).

Základem výuky, v dnešní době, je konkrétní ŠVP, který vypracovává tým pedagogických pracovníků dané školy a je schvalován ředitelem příslušné školy (Česko, 2004).

Další informace a podklady, pomůcky, všechny dostupné materiály a další doporučenou literaturu potřebnou pro začlenění dané problematiky do výuky, lze najít na portálu OČMU. Ten vznikl spoluprací HZS ČR a nestátní neziskové organizace „Centrum pro bezpečný stát“ (OČMU, ©2023).

Koncepce ve výhledu do roku 2030 předpokládá, že se oblast bezpečnosti, stane samozřejmou součástí školního vzdělávání. Bude doplněna o programy a projekty zaměřené především na zážitkové učení, na praktické procvičení získaných znalostí a dovedností, a to jak v reálných podmínkách, tak i v prostředí virtuální či rozšířené reality (MV GŘ HZS ČR, 2020, s. 26).

3.3 Preventivně výchovná činnost

Náplň PVČ se zaměřuje, jak už napovídá název, na výchovu, vzdělávání a předávání informací dětem a dospělé populaci v oblasti ochrany obyvatelstva při MU. Pro všechny občany je velmi důležité získávat znalosti a přehled o činnostech před a při vzniku MU. Cílem je ochrana vlastní osoby, ochrana ostatních osob a ochrana majetku. Sladění obsahu a forem PVČ je upraveno legislativou a vychází z potřeb chování občanů při MU.

Zabývá se tématy, která jsou zaměřena na zdroje a případná místa nebezpečí. Vztahuje se k činnostem občanů při ochraně zdraví, životů a majetku. Znalost čísel tísňového volání, činnosti při varování a vyrozumění a chování před nastalou MU a po ní (Řehák, Martínek a Růžičková, 2015, s. 178).

K vylepšení informování obyvatel o správném postupu činností při MU HZS ČR právě formou PVČ. Jde hlavně o subvenci při výuce na školách, výchovných projektů a jiné činnosti, které se orientují na přípravu obyvatel na místní i celostátní úrovni. PVČ se vyvíjí s ohledem na potřeby společnosti. Je odezvou případných rizik, materiálně–technického pokroku a změn v legislativě (HZS ČR, ©2023a).

K provádění PVČ byly v roce 2021 plánem Ministerstva vnitra – Generálního ředitelství HZS ČR (MV–GŘ HZS ČR) vytyčeny hlavní úkoly:

- navázat na činnost PVČ z roku 2020,
- pro učitele základních a středních škol realizovat k problematice OČMU kurzy pro další vzdělávání podle programů HZS ČR ve spolupráci s Národním institutem pro vzdělávání (NIVD),

- podle seznamu témat ujednotit obsah dílčích témat PVČ (MV GR HZS ČR, 2021, s. 2).

Při úpravách RVP pro základní školy, došlo k rozšíření výuky témat dopravní výchovy a ochrany obyvatel. Pro vylepšení vědomostí lektorů a učitelů MŠMT ve spolupráci s NIVD nově zpracovali a zveřejnili témata v oblasti ochrany obyvatelstva a uveřejnili je na svých webových stránkách. Jenom tato aktivita by však nebyla na zvládnutí dané problematiky dostatečná, a tak s nutností podrobnějšího seznámení připravují MŠMT a NIDV semináře na vybrané téma (HZS ČR, ©2023b).

Vláda ČR schválila usnesením č. 734 ze dne 5. října 2011 začlenění okruhů OČMU, péče o zdraví a dopravní výchova“ do studijních programů pedagogických fakult pro výuku budoucích pedagogů. Rozsah znalostí a dovedností pro učitele základních škol, kteří budou vyučovat bezpečnostní problematiku odpovídá vzdělávacímu modulu J – „Ochrana obyvatelstva a krizové řízení pro pedagogické pracovníky“. Učitelé, kteří si potřebují doplnit kvalifikaci, mohou své vzdělání rozšířit v kurzech HZS nebo v kurzech NIDV (HZS ČR, ©2023b, s. 17).

Na přípravě žáků a pedagogů na základních školách se podílí i Ministerstvo obrany, buď prostřednictvím akreditovaných školení zaměřených na obranu státu, případně prezenčním programem spočívající v návštěvách vojáků AČR na školách. Jejich ukázky a prezentace však neslouží jako náhrada vzdělávacích programů, jenom ji vhodně doplňují svou atraktivností (Gerhát, 2018, s. 9).

Praktické ukázky PVČ, ať už ze strany HZS nebo AČR, jsou pro žáky velmi zajímavé a přínosné. Mnohem lépe si zapamatují přednesené informace a názorné ukázky, nežli pouhou teorií ze školní výuky.

Prováděna může být PVČ různými způsoby. Např. za pomoci tisku, médií, přednáškami, instruktáží, ale hlavně vzděláváním. Největší přínos má bezesporu při výchově dětí a mládeže. Mezi programy zaměřené na PVČ můžeme zařadit například projekt HZS Hasík CZ (oblast požární ochrany), Záchranný kruh (vzdělávání, prevence MU, bezpečnost, ochrany zdraví, životů a majetku), projekt Ministerstva vnitra Bezpečné cestování (možná nebezpečí v prostředcích hromadné dopravy). Dalším zajímavým projektem je projekt HZS Jihomoravského kraje „Vaše cesty k bezpečí aneb chytré blondýnky radí“, který doporučuje, jak se chovat, jestliže je ohrožena něčí bezpečnost a dále podává informace,

jak se chovat před a při MU (např. varování, evakuace, požár, nebezpečné látky, přežití v přírodě, bezpečnost v dopravě...).

Novým výukovým materiálem pro pedagogy na základních školách je publikace „Ochrana člověka za mimořádných událostí – Metodický materiál pro učitele základních škol“, který vydalo MV-GŘ HZS ČR a rozeslalo ji na všechny HZS krajů. Její obsah vytyčuje základní cíle a kompetence v OČMU a zároveň navrhuje rozdělení vyučované látky do jednotlivých ročníků, i s očekávanými výstupy. Jsou zde popsány také doporučené metody a formy práce s odkazy na doporučenou literaturu. Publikace je složena z deseti lekcí z oblasti OČMU (MV GŘ HZS ČR, 2021, s. 5)

V posledních letech, s ohledem na rozsáhlou epidemii, bohužel klesl počet aktivit v oblastech přípravy žáků na školách. V letech 2020–2021 se téměř úplně zastavily praktické ukázky, soutěže, přednášky, workshopy s tématy OČMU se mohli žáci seznámit pouze prostřednictvím internetu. Naštěstí, jak ukazují statistiky, se tento trend po „rozvolnění“ vrací do původního stavu (MV GŘ HZS ČR, 2021).

PVČ má za úkol připravit obyvatelstvo na možné MU, jenž by mohly mít negativní vliv na zdraví a životy osob, jejich majetek a životní prostředí. Obyvatelé musí mít veškeré informace, aby byli připraveni a schopni MU předcházet!

DÍLČÍ ZÁVĚR

V teoretické části této bakalářské práce je popsána historie ochrany obyvatelstva a historie výuky branné výchovy v naší republice až po současnost při použití odborné literatury. Základní terminologie je souborem vybraných pojmů, které jsou, podle názoru autora, důležité pro pochopení problematiky v oblasti ochrany obyvatelstva a výuky OČMU. Dále jsou v práci uvedeny i základní legislativní normy týkající se popisované oblasti.

Z důvodu obsáhlosti historie a množství materiálů ochrany obyvatelstva a výuky branné výchovy nelze uvést podrobný popis. Smyslem teoretické části bylo popsat ty nejpodstatnější události shrnutím základních dat.

Další část práce se týká PVČ na základních školách. Je řešena výukou zakotvenou v několika vyučovaných předmětech s celkovou dotací šesti hodin ročně. Důležitou součástí prohloubení znalostí žáků je podpora ze strany jednotlivých složek IZS, za pomoci nejrůznějších projektů. Důležitou pomocí pro rozšíření znalostí pedagogů je také program POKOS, který přispívá k rozšíření znalostí a dovedností žáků.

Informace získané při zpracování teoretické části jsou použity jako základ vytvoření dotazníků pro šetření, které je zpracované v praktické části.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Hlavním dokumentem pro vytvoření školních vzdělávacích programů je RVP. Je závazný pro všechny obory vzdělání v předškolním, základním a středním vzdělávání. Do systému vzdělávání v České republice byl implementován zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) (Česko, 2004b).

Dokument stanovuje povinný obsah vzdělání, a z toho vyplývající cíle, formu a jeho délku. Musí být vytvořen podle nejnovějších poznatků vědních oborů, a naplnit tak jejich praktické využití ve vzdělávání. Je upraven a uspořádán podle věku a rozvoje vyučovaného a má za úkol zdokonalit vývoj člověka. Bere v potaz vzdělávací podmínky a záměry školy. Na základě RVP a pravidel, které jsou v něm stanoveny, si školy zpracovávají ŠVP (NPI ČR, ©2023).

Jak již bylo uvedeno, pro vytvoření ŠVP je nutné vycházet z RVP pro základní vzdělávání, který je souborem smysluplně na sebe navazujících výchovných a vzdělávacích prvků. ŠVP musí být v souladu s RVP, je vypracovaný pedagogy příslušné školy a schvalován jejím ředitelem. Název tohoto dokumentu si volí škola sama. Může v něm vystihnout zaměření školy. Tento dokument je veřejně přístupný na webových stránkách školy nebo v tištěné podobě na přístupném místě, případně na vyžádání ve škole (NPI ČR, ©2023).

4.1 Vybrané základní školy

K šetření a posuzování učebních postupů, znalostí žáků a erudovanosti pedagogů byly vybrány tři základní školy z různě velkých měst, obcí.

Nejmenší, co do počtu obyvatel, je obec Šumice u Uherského Brodu (1628 obyvatel). Na základní školu zde dochází místní děti a dojíždí i děti ze dvou spádových obcí. Celkový počet žáků je 186 a jsou rozděleni do jedenácti tříd, z toho pět na prvním a šest na druhém stupni. Vyučuje na ní 18 pedagogických pracovníků. Základní škola Šumice poskytuje možnost k nahlédnutí do ŠVP přímo ve škole (ZŠ Šumice, ©2023).

Druhou je Základní škola v Luhačovicích (4955 obyvatel). Tuto školu navštěvují jak místní děti, tak i děti, které dojíždějí na druhý stupeň z okolních obcí. Jejich celkový počet je 568. Počet členů pedagogického sboru je 44. Žáci jsou rozděleni do deseti tříd na

I. stupni a šestnácti na II. stupni. I v případě základní školy v Luhačovicích je možné do ŠVP nahlédnout v kanceláři během úředních hodin (ZŠ Luhačovice, ©2023).

Třetí vybranou školou je Základní škola, Tuháčkova 25, Brno. Do spádové oblasti patří Černovice a Komárov. Do školy dochází 409 žáků a vyučuje zde 30 pedagogů. Počet tříd je deset na prvním stupni (220 žáků) a devět na druhém stupni (189 žáků). Škola má přehledně zpracovaný ŠVP „Moje škola 2018“ a je dostupný na školních internetových stránkách (ZŠ, Tuháčkova 25, Brno, ©2023).

4.1.1 Školní vzdělávací program na základní škole Šumice

Na této základní škole zpracovával ŠVP tým pedagogů pod vedením Mgr. Beňovské a byl schválen ředitelem. Účinnost nabyl dne 1.10.2019 a je dostupný pouze na vyžádání v kanceláři ředitele školy. Oblast OČMU je probírána v těchto předmětech a vzdělávacích oblastech:

Člověk a jeho svět

- 2. ročník: schopnost rozpoznat nebezpečí, dodržování základních pravidel bezpečného chování v silničním provozu, volání na tísňové linky
- 3. ročník: základní pravidla účastníků silničního provozu, adekvátní reakce na pokyny dospělých při MU
- 4. ročník: orientace v život ohrožujících zraněních, telefonní čísla tísňového volání, vnímání dopravní situace, správné chování v silničním provozu jako chodec a cyklista, ošetření poranění, zajištění lékařské pomoci, rozpoznat život ohrožující stavy, čísla tísňového volání
- 5. ročník: MU způsobené naturogenními vlivy a ochrana před nimi, MU a rizika s nimi spojená, postupy v při ohrožení (varovný signál, evakuace, zkouška sirén), požáry (možné příčiny, prevence a evakuace při požáru), IZS

Pracovní činnosti

- 4. ročník: základní zásady osobní hygieny, základy bezpečnosti práce, první pomoc při úrazu

Dějepis

- 9. ročník: Studená válka, rozdělení států do politických bloků

Občanská výchova

- 7. ročník: principy demokracie, základní lidská práva, státní správa a samospráva, obrana státu, rasistické, extrémistické a xenofobní projevy v chování, významné mezinárodní organizace a společenství se vztahem k ČR
- 8. ročník: právní řád ČR, právní normy, moc zákonodárná, moc výkonná a soudní moc, základní práva a svobody, obrana státu, armáda ČR, začlenění ČR do EU
- 9. ročník: hrozba terorizmu a způsob jeho potírání

Chemie

- 8. ročník: chování v případech úniku nebezpečných látek v laboratoři

Přírodopis

- 6. ročník: důsledky lidské činnosti na přírodu a její ochrana
- 9. ročník: příčiny naturogenních MU, způsob ochrany člověka

Zeměpis

- 6. ročník: orientace v mapách
- 7. ročník: orientace v mapách, mezinárodní organizace
- 9. ročník: hlavní mezinárodní politické, bezpečnostní a hospodářské organizace a seskupení

Tělesná výchova

- 1. – 9. ročník: zlepšení koordinace pohybu, fyzická zdatnost (ZŠ Šumice, 2019)

Při porovnání s RVP jsou některé oblasti nedostatečně popsány. Např. je pouze v pátém ročníku konkrétně zmíněna oblast IZS, a s tím spojená problematika varování, zkoušek sirén, evakuace, požárů a jen málo se dotýká MU. Chybí seznámení žáků s nepříznivým vlivem radioaktivního záření na lidský organismus. ŠVP se v kapitole fyzika odkazuje na popsání této problematiky v kapitole chemii. Zde však o ní není žádná zmínka. Není popsána ani výuka chování při chemických a ekologických haváriích.

4.1.2 Školní vzdělávací program na základní škole Luhačovice

Také v této základní škole je ŠVP dostupný pouze v tištěné podobě, a to ve dvou svazcích v kanceláři zástupce ředitele a nese název „Prameny života“. Je platný od 24.3.2016 a má 1031 stran. V současné době sbor určených pedagogů pracuje na jeho nové podobě. Tento dokument ještě navíc ve dvou dodatcích popisuje výuku v oblasti „Přípravy občanů

k obraně státu“ (POKOS) a problematiku OČMU. Výuka a požadované výstupy týkající se OČMU jsou v předmětech a vzdělávacích oblastech:

Prvouka

- 1. ročník: základní pravidla silničního provozu, reakce na pokyny při MU, základy bezpečného chování a v situacích, které ohrožuje zdraví
- 2. ročník: správná reakce na pokyny při MU, základy bezpečného chování, základní pravidla a chování v silničním provozu, chování při MU
- 3. ročník: základní pravidla bezpečného chování v silničním provozu,

Vlastivěda

- 4. ročník: základní pravidla chování účastníka silničního provozu, orientace v mapě a krajině, chování při MU
- 5. ročník: orientace v mapě a krajině

Občanská výchova

- 6. ročník: solidarita v situacích ohrožení (záplavy, požáry) a obrany státu, vlastenectví
- 7. ročník: důležité organizace se zapojením ČR, výhody spolupráce, spolu s obranou státu, účast v zahraničních misích, solidarita v situacích ohrožení (vydatné deště, záplavy, extrémní sucha, požáry), vlastenectví, řízení státu, správa obcí a krajů, Listina základních práv a svobod, rasismus, diskriminace, xenofobie, povinnost občana při zajišťování obrany státu, vlastenectví
- 8. ročník: ústava ČR, struktura zákonodárné moci, výkonné moci a moci soudní, jednotky IZS, všeobecná výstraha, evakuace, povinnost občana při zajišťování obrany státu
- 9. ročník: práva a povinnosti, které plynou ze členství v EU, chování při MU, mezinárodní terorismus, ozbrojené síly ČR, KS nevojenského charakteru, instituce a orgány, které se podílí na správě obcí, krajů a státu, právní ochrana občanů (důležité orgány)

Přírodopis

- 8. ročník: základy poskytování předlékařské první pomoci
- 9. ročník: vnitřní geologické děje (zemětřesení), vliv člověka na životní prostředí

Zeměpis

- 6. ročník: topografie, kartografie, čtení z mapy, geografická terminologie
- 8. ročník: zapojení ČR do mezinárodních organizací
- 9. ročník: orientace v terénu, topografie, bezpečné chování při MU

Fyzika

- 9. ročník: ochrana před radioaktivním zářením

Chemie

- 8. ročník: havárie s možným únikem nebezpečných látek, hrozba použití výbušnin, hrozba použití nebezpečné látky, označení nebezpečných látek, bezpečnost při manipulaci s chemickými látkami
- 9. ročník: MU v chemickém průmyslu, postup při vzniku požáru, způsoby hašení různých druhů požáru, typy a používání hasicích přístrojů,

Tělesná výchova

- 1. – 9. ročník: pohybové základy, koordinace pohybu, fyzická zdatnost

Podle dodatku k ŠVP POKOS by měly být očekávaným výstupem znalosti žáků 4. a 5. ročníku v oblasti: obrana státu, ozbrojené síly ČR, vrchní velitel armády ČR, ozbrojené síly a jejich členění, hlavní úkoly Armády České republiky (AČR), voják AČR, uniformy a vojenská technika. Na druhém stupni se učivo rozšiřuje o: základní povinnosti státu, stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu, válečný stav, branná povinnost občanů k obraně státu, NATO, bezpečnostní politika EU, úkoly AČR při odstraňování živelních pohrom, účast AČR v zahraničních misích a historie a tradice naší armády.

Dodatek ŠVP k OČMU má na prvním stupni za úkol seznámit žáky s živelními pohromami (vydatné deště, přívalové povodně, sesuvy půdy, extrémní sucha, požáry, zemětřesení, lavinové nebezpečí), únikem nebezpečných látek do životního prostředí (chemické, biologické, radioaktivní) použitím nebo hrozbou použití výbuštiny či jiné nebezpečné látky, jak se zachovat při nálezů podezřelého předmětu, při svědectví u trestného činu, jaké jsou typy výstrah, varovných signálů, čísla linky tísňového volání, zásady první pomoci a co obsahuje evakuační zavazadlo. Na druhém stupni má výuka rozvíjet u žáků schopnost adekvátního chování v případě vzniku MU a nařízené evakuace, získávání informací pro prevenci požárů a pro správnou reakci při vzniku požáru. Dále to je rozvíjení schopností

žáků rozpoznávat projevy rizikového chování, včetně možných dopadů na fyzické a duševní zdraví, a dbát zásad bezpečného chování při MU způsobených činnostmi člověka. Výuka žáků dále rozvíjí schopnosti provádět v praxi zásady bezpečného chování při MU způsobených přírodními vlivy, znát prevenci v péči o zdraví a umět poskytnout první pomoc v případě úrazu nebo správně reagovat na projevy násilí (ZŠ Luhačovice, 2016).

Základní škola Luhačovice má ŠVP v rámci OČMU dobře zpracován a výše zmíněné dodatky poměrně podrobně a důkladně popisují vyučovanou látku.

4.1.3 Školní vzdělávací program na základní škole, Tuháčkova 25, Brno

Tento dokument s motivačním názvem „Moje škola“, byl vypracován pod dohledem Mgr. Jitky Patřičné a je platný od 1.9.2018. Je běžně dostupný na webových stránkách školy. Co se týká problematiky OČMU, je v něm uveden obsah a náplň výuky (témata) v jednotlivých předmětech a vzdělávacích oblastech:

Člověk a jeho svět

- 1. ročník: základy bezpečného chování, základní pravidla silničního provozu, dodržování pokynů při MU, telefonní čísla záchranných složek, ochrana před záplavami, evakuace
- 2. ročník: adekvátní reakce na pokyny při MU, vybrané situace ohrožení, dodržování pravidel silničního provozu
- 3. ročník: osobní bezpečí, dodržování pravidel silničního provozu, IZS
- 4.ročník: nebezpečí živelních pohrom a ekologických katastrof, MU – požáry,

Přírodověda

- 5. ročník: osobní bezpečnost, ochrana zdraví, pravidla silničního provozu, chování při MU, základy první pomoci při úrazech, důležitá telefonní čísla

Výchova k občanství

- 6. ročník: násilné chování, šikana, začlenění ČR do EU
- 7. ročník: rasové, národnostní, náboženské a další projevy lidské nesnášenlivosti, dodržování lidských práv (základní dokumenty), význam pojmů – stát, prezident, Parlament, vláda, povinnosti občana České republiky k zajištění obrany státu,

rozdíl mezi stavem ohrožení státu a válečným stavem, ozbrojené síly a AČR a jejich role při zajišťování obrany státu, využití AČR v KS nevojenského charakteru, mezinárodní terorismus, globální problémy (řešení)

- 8. ročník: orgány právní ochrany, přestupek, trestný čin, korupce, kriminalita mladistvých

Ekologická výchova

- 7. ročník: negativní vliv člověka na životní prostředí, bezpečnost a ochrana při práci, nemoci zvířat

Informatika

- 7. ročník: internetová bezpečnost – kyberšikana

Fyzika

- 8. ročník: jaderná elektrárna, zajištění bezpečnosti

Chemie

- 8. ročník: únik nebezpečných látek, havárie v chemických provozech, látky hořlavé, výbušné a otravné, zásady bezpečné práce s volně prodejnými hořlavinami, popálení, poleptání

Přírodopis

- 6. ročník: viry, bakterie
- 9. ročník: bezpečnost práce, MU způsobené extrémními výkyvy počasí a jinými přírodními jevy, možné dopady – povodně, sesuvy půdy, extrémní sucha, přívalové deště, apod., vnitřní geologické děje (zemětřesení)

Zeměpis

- 6. ročník: geografie, topografie, kartografie, bezpečné chování při MU v přírodě, orientace v terénu, náčrtky krajiny
- 7. ročník: geografie, topografie, kartografie, politické, mezinárodní a náboženské konflikty, politické rozdělení světa
- 8. ročník: geografie, topografie, kartografie
- 9. ročník: členství ČR ve významných mezinárodních organizacích

Tělesná výchova

- 1. – 9. ročník: posilování svalového aparátu, zlepšení fyzické kondice

Výchova ke zdraví

- 8. ročník: chování v rizikových situacích ohrožujících zdraví a osobní bezpečí, telefonní číslo na první pomoc, nácvik první pomoci, prevence vzniku MU, nácvik evakuace, ochrana člověka za MU
- 9. ročník: bezpečnost v silniční dopravě, správný postup v případě přítomnosti u dopravní nebo jiné nehody (tísňové volání, zajištění vlastní bezpečnosti i bezpečnosti ostatních účastníků), nácvik první pomoci, OČMU

Člověk a svět práce

- 3. – 9. ročník: zásady hygieny, bezpečnost práce, zásady první pomoci (ZŠ, Tuháčkova 25, Brno, ©2023).

Tento ŠVP koresponduje s RVP. Bylo by potřebné ve výuce fyziky doplnit látku o formu ochrany před radioaktivním zářením a nedostatečně je popsána také bezpečnost v informatice. Je nutné výuku doplnit o metody a cíle útočníků, nebezpečné počítačové aplikace, webové stránky a systémy, zabezpečení dat a zařízení, antivirové programy, aktualizace, dvoufázová autentizace (NPI ČR, ©2023).

Po prostudování výše uvedených dokumentů lze říct, že obsahově nejrozsáhlejší a nejlépe zpracovaný byl ŠVP základní školy v Luhačovicích. Popisoval předmětnou problematiku velmi obsáhle.

Jak již bylo uvedeno RVP je stěžejním dokumentem pro tvorbu ŠVP. Je však pouze na jednotlivých školách, jakým způsobem problematiku OČMU uchopí a v jakém rozsahu ji implementují do svých ŠVP.

5 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

Při výběru formy zjištění stavu edukace žáků základních škol vybral autor, po prostudování materiálů autorů Šváříčka a Šed'ové, metodu kvalitativního výzkumu v podobě dotazníkového šetření, které proběhlo na třech vybraných základních školách, a to konkrétně ve dnech 6. – 9. března 2023. Jak už bylo uvedeno výše, jednalo se o základní školy v Šumicích u Uherského Brodu, v Luhačovicích a v Brně.

5.1 Základní údaje pro stanovení výzkumného vzorku

Pro praktickou část této práce zvolil autor metodu dotazníkového šetření. Ten je zaměřen na znalosti dotazovaných respondentů v oblasti OČMU. Na šetření se podíleli žáci 6. až 9. tříd. Celkem se vyplňování testu zúčastnilo 296 žáků (Šumice 91 žáků, Luhačovice 100 žáků, Brno 105 žáků). Autor navštívil všechny školy a předal dotazníky respondentům. Po vyplnění je ve třídách osobně převzal od jednotlivých vyučujících. Doba, po kterou žáci dotazník vyplňovali, byla stanovena na 15 minut. Bohužel byla limitujícím faktorem potřeba vytvoření jednoduchých uzavřených otázek. Bylo vybráno 12 uzavřených otázek vždy pouze s jednou správnou odpovědí.

Druhý dotazník byl určen pro pedagogy a vyplnilo jej 61 respondentů (Šumice 12 učitelů, Luhačovice 28 učitelů, Brno 21 učitelů). Je zaměřen na znalosti OČMU a celkově výuku této problematiky na škole, jejich zkušenosti, erudovanosti, množství výukového materiálu a případnému zavedení samostatného předmětu OČMU do výuky. U pedagogů byly otázky uzavřené i otevřené s nabídkou možných odpovědí (počet 13).

Dotazníky byly anonymní a byly vytvořeny výhradně pro účel této práce. Respondenti uvedli pouze svůj věk, pohlaví a učitelé pak délku praxe a dosažené vzdělání.

5.2 Postup při zpracování dat šetření u žáků

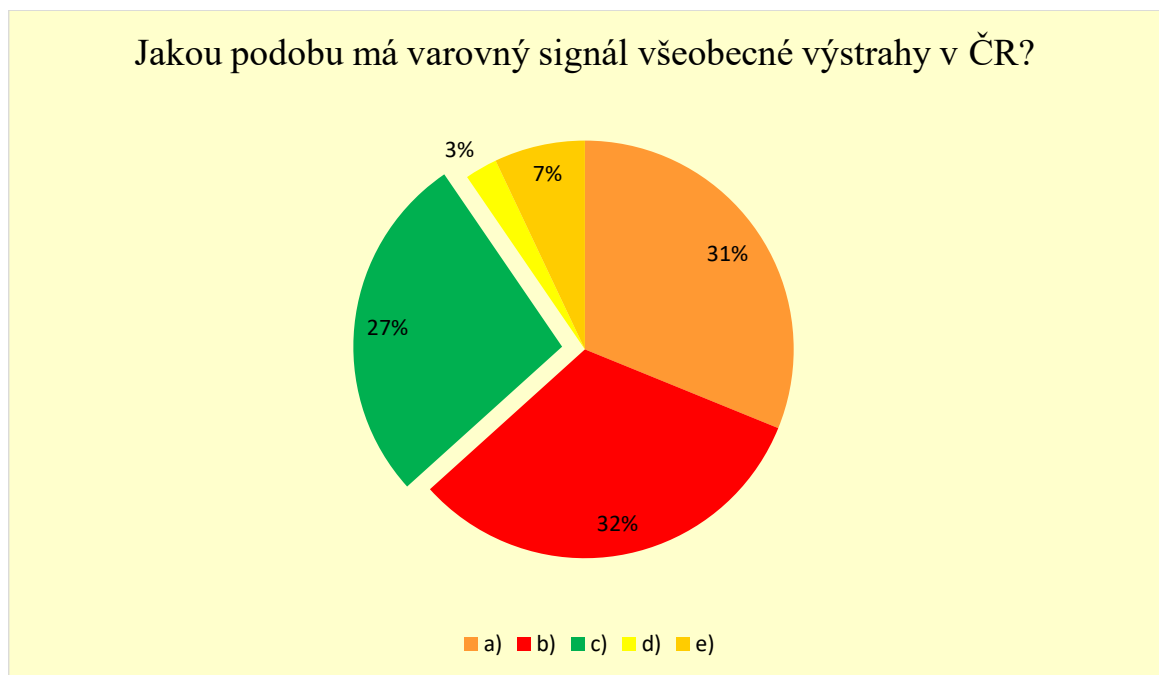
Data byla zpracována sčítáním jednotlivých správných i chybných odpovědí u každé školy zvlášť. Poté byl utvořen celkový součet každé odpovědi, zaznamenan v tabulce a proti celkovému počtu respondentů procentuálně vyhodnocen.

Odpovědi z dotazníků pro žáky druhého stupně oslovených základních škol jsou zaneseny do grafů. Správné varianty jsou vyznačeny zelenou barvou jak v odpovědích, tak i v grafech. Zmíněný dotazník je dostupný v příloze této práce. Pro lepší přehlednost umístil autor každou otázku jednotlivě na zvláštní stranu.

1. otázka: Jakou podobu má varovný signál všeobecné výstrahy v ČR?

- a) přerušovaný tón sirény po dobu 60 sekund
- b) nepřerušovaný tón sirény po dobu 90 sekund
- c) kolísavý tón sirény po dobu 140 sekund
- d) informace ve veřejných sdělovacích prostředcích
- e) otázka nebyla zodpovězena

Cílem této otázky bylo zjistit, jaký tón a délku tento varovný signál má. Zde však žáci neprokázali znalost a správnou odpověď označilo pouze 27 % z nich. Lze tedy říct, že jenom malá část respondentů má znalost podoby varovného signálu.

Graf 1: Podoba varovného signálu všeobecné výstrahy v ČR (vlastní)

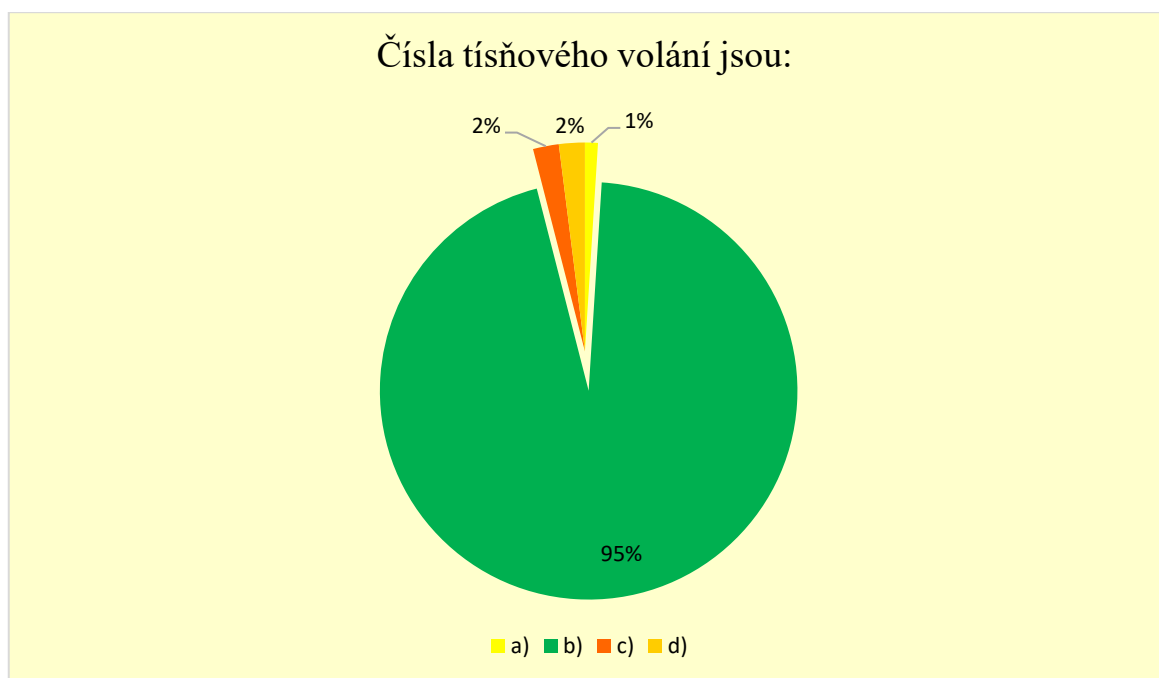
2. otázka: Čísla tísňového volání jsou:

- a) 150, 154, 155, 157, 212
- b) 150, 155, 156, 158, 112
- c) 150, 154, 156, 158, 212
- d) 150, 155, 156, 157, 112

V tomto případě žáci prokázali, až na malé výjimky, téměř dokonalou znalost čísel pro tísňové volání a v 95 % uvedli správnou odpověď.

V České republice jsou výše uvedená čísla vyhrazena pro tísňová volání a to:

- 150 Hasičský záchranný sbor ČR,
- 155 Zdravotnická záchranná služba,
- 158 Policie ČR.
- 156 Obecní (městská) policie
- 112 Jednotné evropské číslo tísňového volání (HZS ČR, ©2023d)

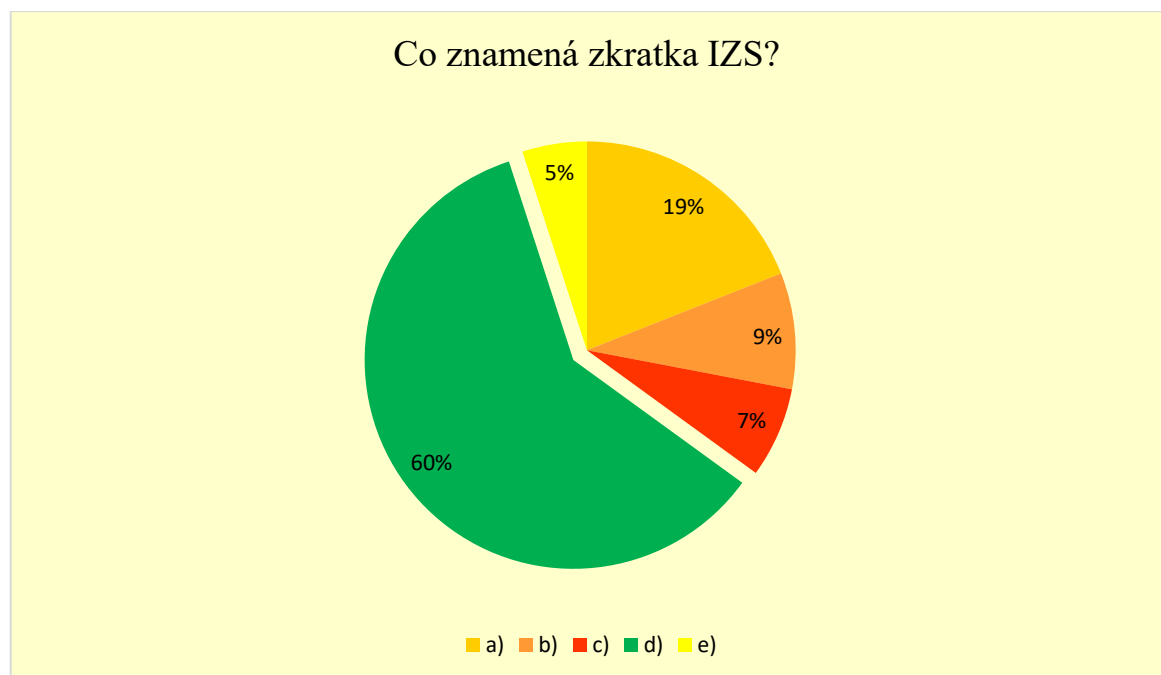
Graf 2: Čísla tísňového volání (vlastní)

3. otázka: Co znamená zkratka IZS?

- a) Internetový záchranný systém
- b) Internacionální záchranné složky
- c) Internetový záložní systém
- d) **Integrovaný záchranný systém**
- e) otázka nebyla zodpovězena

Cílem této otázky bylo zjistit, jestli žáci znají význam zkratky IZS. Ačkoliv se, dle ŠVP, v jednotlivých školách problematikou IZS při výuce zabývají už od prvních ročníků, bylo překvapivě vysoké procento chybných odpovědí.

IZS je vymezen zákonem č. 239/2000 Sb. o integrovaném záchranném systému a změně některých zákonů (Česko, 2000a).

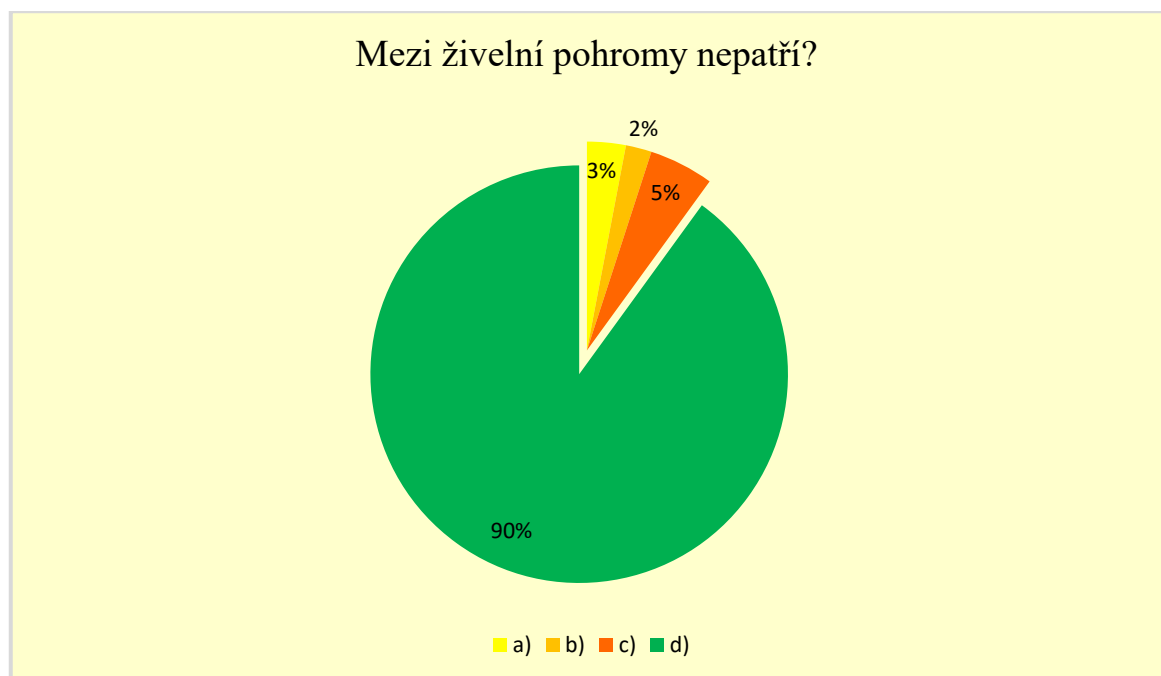

Graf 3: Zkratka IZS (vlastní)

4. otázka: Mezi živelní pohromy nepatří:

- a) povodně
- b) zemětřesení
- c) extrémní sucha
- d) hromadná dopravní nehoda

V odpovědích na tuto otázku chtěl průzkum zjistit, jaký přehled mají žáci v oblasti živelních pohrom. Reagovali přesvědčivě správně. Jenom 10 % odpovědí bylo chybných, a to poměrně jasně ukazuje, že mají znalosti o tom, co jsou živelní pohromy.

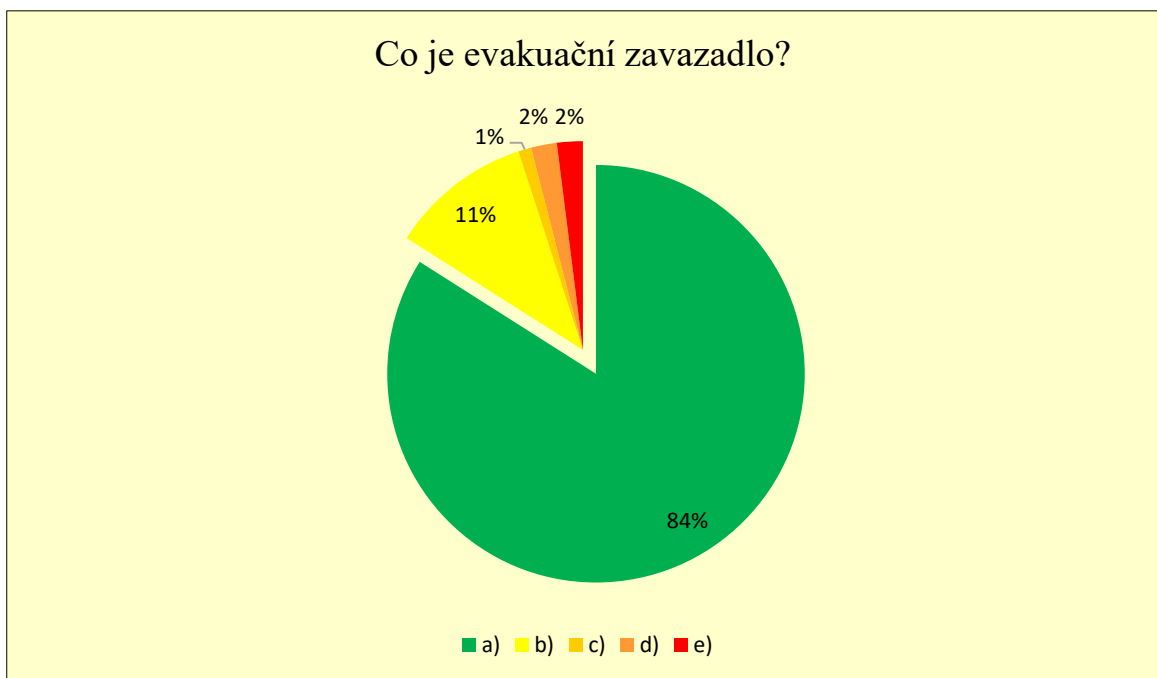

Graf 4: Živelní pohromy (vlastní)

5. otázka: Co je evakuační zavazadlo?

- a) zavazadlo, ve kterém jsou uloženy potřebné věci pro přežití na minimálně tři dny mimo domov, v případě evakuace
- b) cestovní zavazadlo, které musí mít občan připraveno pro případ válečného konfliktu
- c) cestovní zavazadlo připravené pro náhlý odjezd na dovolenou
- d) batoh nebo kufr s obsahem jídla a pití připravený pro případ výpadku zásobování potravinami
- e) otázka nebyla zodpovězena

I v zde bylo poměrně vysoké procento správných odpovědí. Je ovšem pozoruhodné, že u chybné odpovědi žáci označili variantu b), tedy, že evakuační zavazadlo by měl mít každý občan připraveno pro případ války. Můžeme se jen domnívat, zda je to způsobeno momentální situací na Ukrajině.

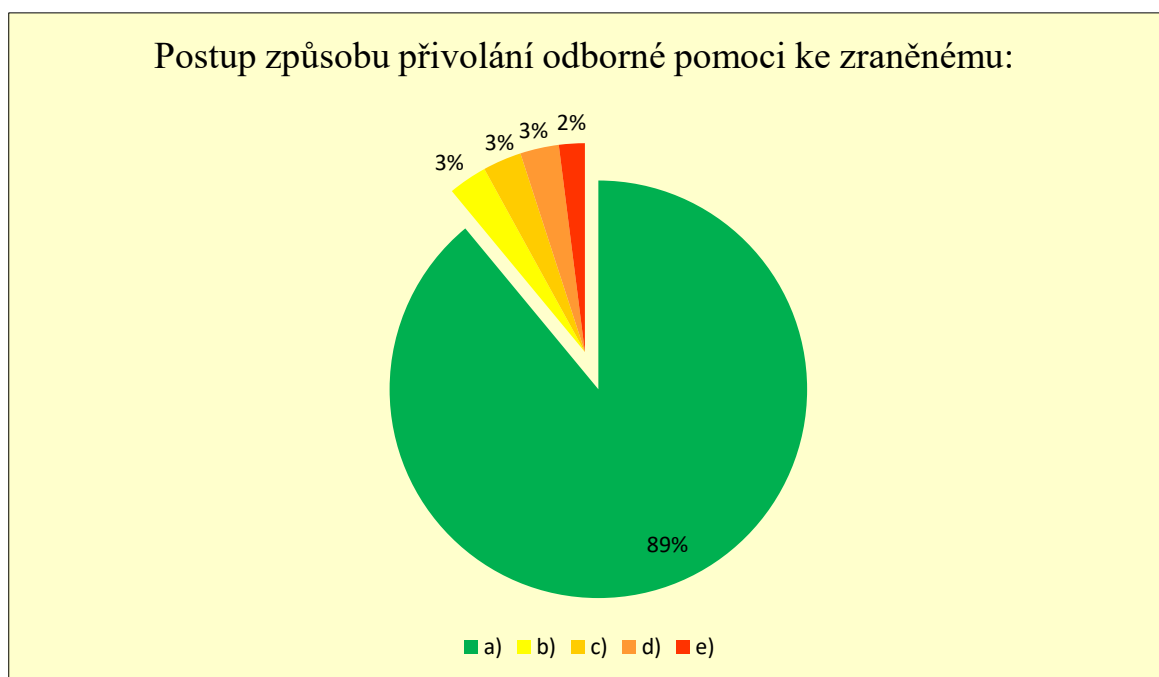

Graf 5: Evakuační zavazadlo (vlastní)

6. otázka: Postup způsobu přivolání odborné pomoci ke zraněnému:

- a) nahlásím své telefonní číslo, místo úrazu a jméno zraněného
- b) nahlásím své jméno, jméno zraněného, odhadnu způsobenou škodu na majetku
- c) nahlásím své jméno, co se stalo, místo události, co bylo příčinou, počet raněných a jaké jsou druhy poranění
- d) nahlásím co se stalo, kolik je zraněných, jaká zranění převažují a jaké je na místě počasí
- e) otázka nebyla zodpovězena

Tato otázka byla zaměřena na postup, způsob přivolání pomoci ke zraněnému. V odpovědích poměrně jednoznačně respondenti prokázali svoje vědomosti v případě přivolání odborné pomoci, kdy celých 89 % dotazovaných odpovědělo správně.

Graf 6: Přivolání odborné pomoci ke zraněnému (vlastní)

7. otázka: V případě úrazu spolužáka ve škole:

- a) podám neprodleně zprávu mobilním telefonem jeho rodičům
- b) okamžitě oznámím tuto událost dozorujícímu učiteli
- c) dělám, že jsem nic neviděl
- d) odvedu raněného domů

V reakci na tuto položenou otázku žáci dosáhli nejvyššího počtu správných odpovědí v rámci celého dotazníkového šetření s výsledkem 92 %. Průzkum dokazuje, že mají velmi dobrý přehled a ví, jak se mají v takovém případě zachovat.

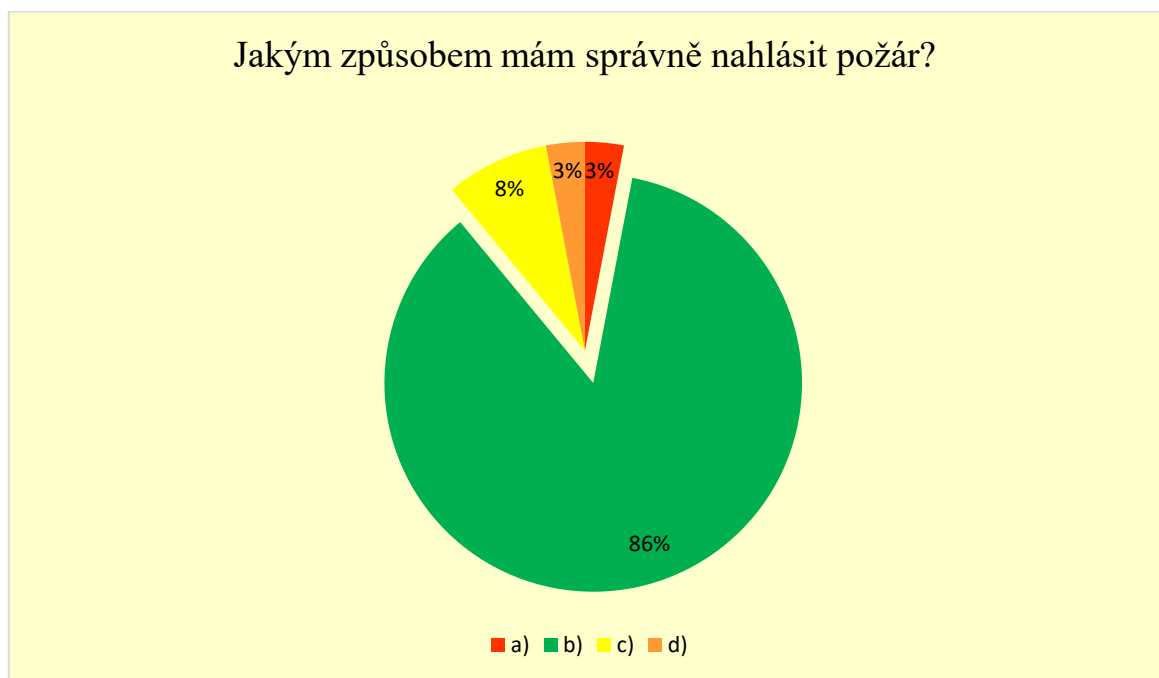

Graf 7: Činnost v případě úrazu spolužáka ve škole (vlastní)

8. otázka: Jakým způsobem mám správně nahlásit požár?

- a) nebudu nic hlásit, počkám až to udělá někdo dospělý
- b) zavolám na linku tísňového volání a nahlásím místo požáru, co se stalo a své jméno
- c) křičím „Hoří“
- d) utíkám na místo, kde je ohlašovna požáru

Tato otázka byla zaměřena na správnou činnost při nahlášení požáru. I zde byl výsledek poměrně uspokojivý. Žáci znají metodiku ohlašování požárů, což potvrzuje 86 % dosažených u správné odpovědi.

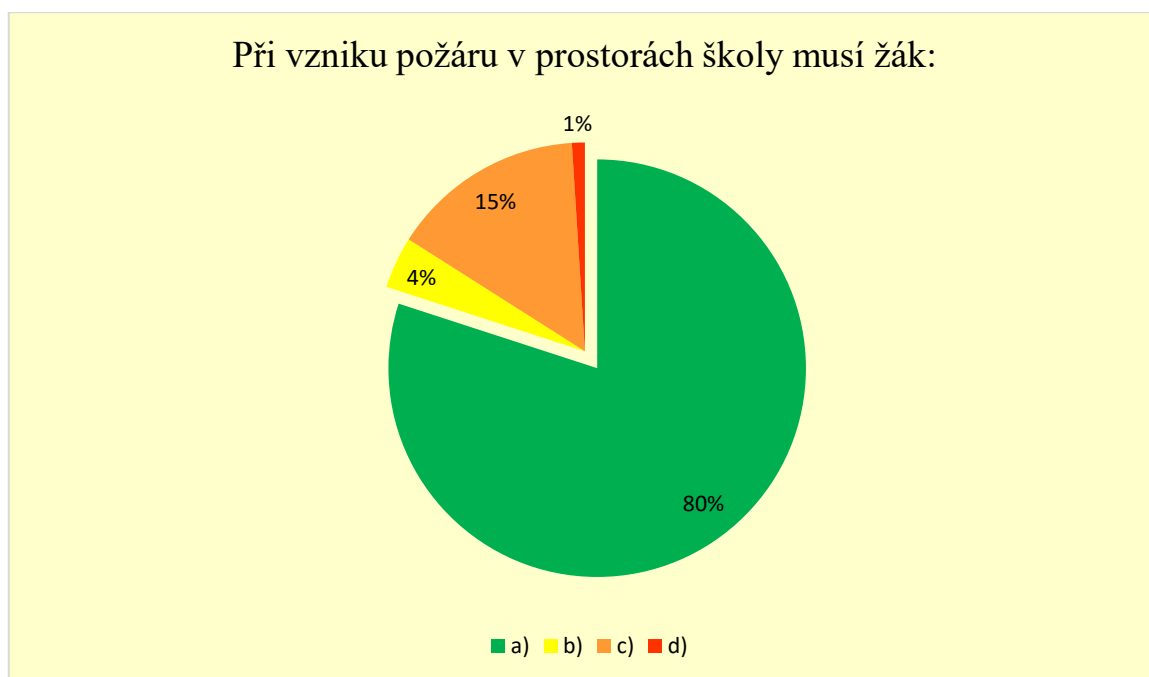

Graf 8: Správný způsob nahlášení požáru (vlastní)

9. otázka: Při vzniku požáru v prostorách školy musí žák:

- a) připravit se k evakuaci a dbát instrukcí učitele
- b) otevřít okno a křičet „Hoří“
- c) rychle utíkat nejkratší cestou ven z budovy
- d) zavřít se na záchodě a vyčkat příjezdu hasičů

Při vyhodnocení odpovědí se ukázalo, že i v této situaci by žáci postupovali, ve většině případů, správně. Výsledek bezpochyby ovlivnilo i pravidelné cvičení simulovaného požáru a zásahu hasičů, které probíhá jednou ročně ve všech zmíněných školách. V chybných odpovědích žáci v největším počtu vybrali variantu c), co nejrychleji opustit budovu.

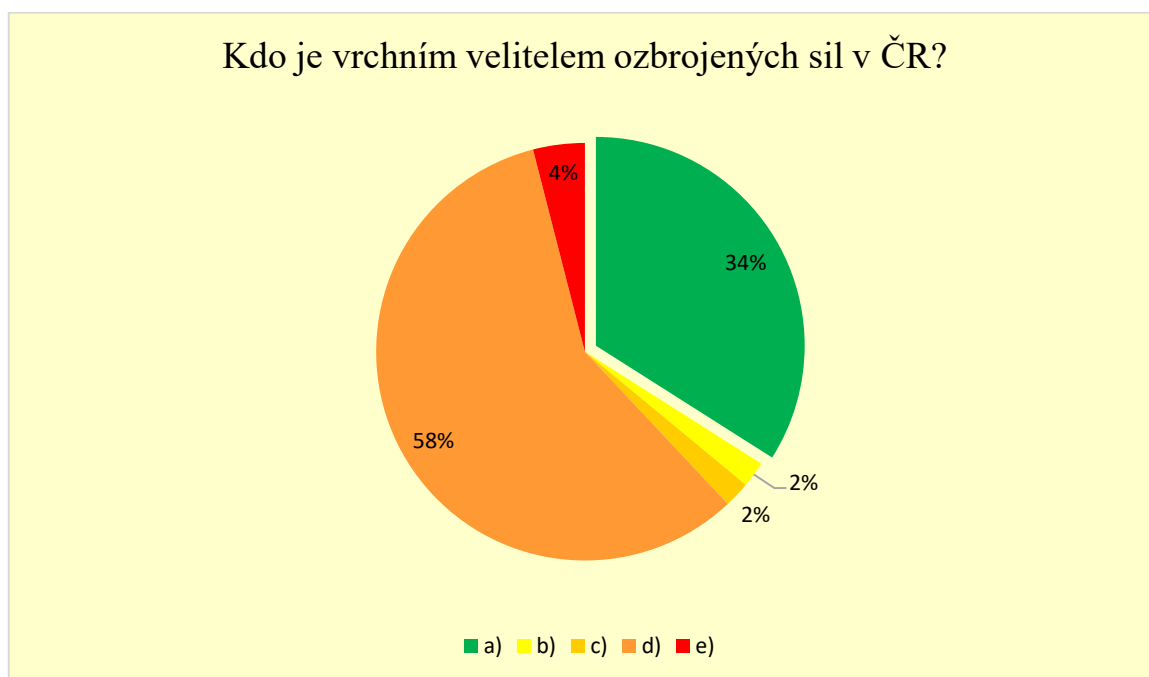
Graf 9: Chování žáka při vzniku požáru v prostorách školy (vlastní)

10. otázka: Kdo je vrchním velitelem ozbrojených sil v ČR?

- a) prezident
- b) předseda vlády
- c) předseda senátu
- d) náčelník generálního štábu armády ČR
- e) otázka nebyla zodpovězena

Čl. 63 Ústavního zákona č. 1/1993 Sb. Ústava české republiky uvádí, že prezident je vrchním velitelem ozbrojených sil ČR (Česko, 1993).

Z odpovědí žáků vyplývá, že této problematice není, napříč všemi školami, věnována pozornost. Velmi vysoké procento chybných odpovědí (66 %) je toho jasným důkazem. Žáci nejčastěji uváděli jako vrchního velitele ozbrojených sil náčelníka generálního štábu.

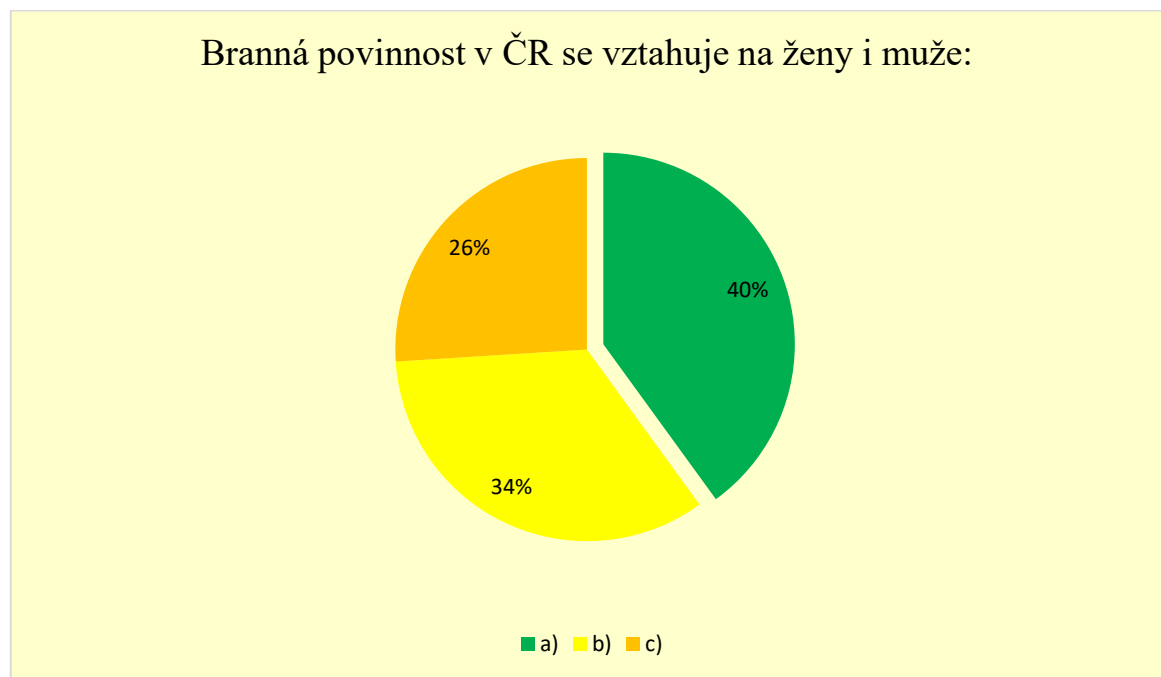

Graf 10: Vrchní velitel ozbrojených sil v ČR (vlastní)

11. otázka: Branná povinnost v ČR se vztahuje na ženy i muže:

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

Bohužel ani v tomto případě respondenti ve většině případů neznali správnou odpověď. Pouze 40 % odpovědělo správně. I zde se projeví nedostatky ve výuce u oslovených škol. Zákon č. 585/2004 Sb. Zákon o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon) upřesňuje, že branná povinnost vzniká občanovi (muž i žena) ode dne, kdy dosáhl plnoletosti a zaniká dnem dosažení věku 60 let (Česko, 2004a).

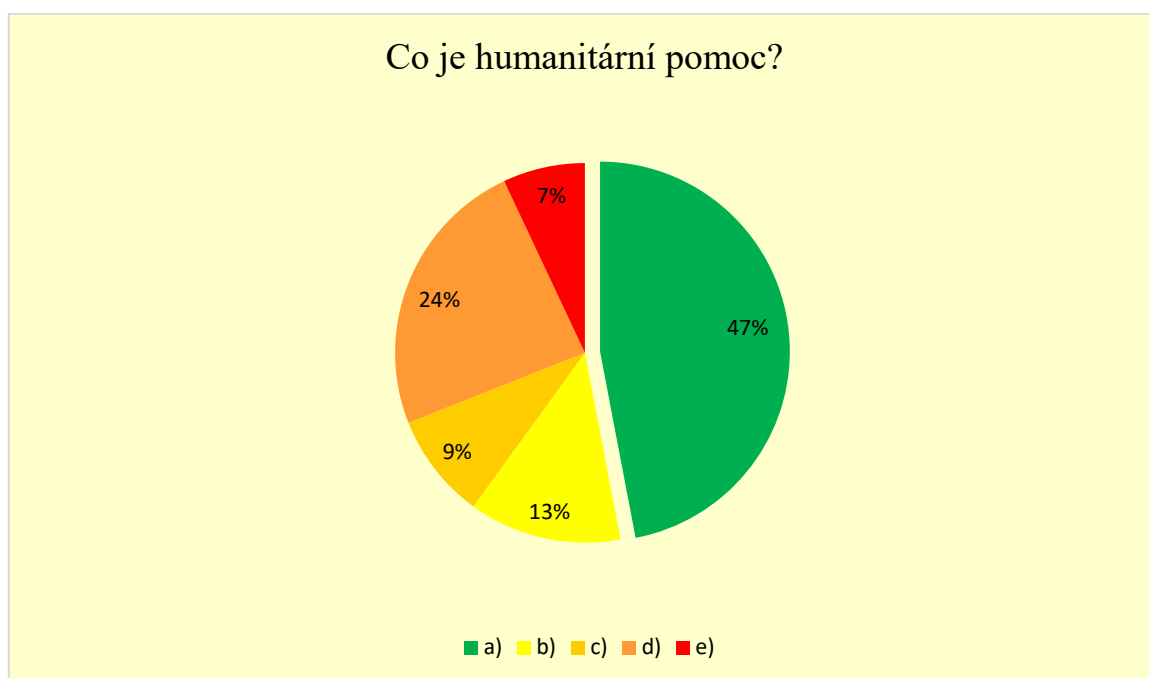

Graf 11: Branná povinnost v ČR (vlastní)

12. otázka: Co je humanitární pomoc?

- a) krátkodobá pomoc v případě válečných konfliktů nebo přírodních katastrof
- b) dlouhodobé zásobování nezaměstnaných osob jídlem a vodou
- c) zajištění nadstandardního pohodlí lidem v nouzi
- d) pomoc obyvatelům, kteří žijí v bídě
- e) otázka nebyla zodpovězena

Tato problematika je podle výsledku šetření ve školách také opomíjena nebo nedostatečně procvičována. I zde byly prokázány slabé znalosti. Výsledkem je pouze 47 % správně uvedených odpovědí. Ze všech chybných odpovědí pak 24 % žáků odpovědělo, že humanitární pomoc je pomoc lidem, kteří žijí v bídě.

Graf 12: Humanitární pomoc (vlastní)

5.3 Vyhodnocení dotazníkového šetření žáků

Žákům byl předložen test, který obsahoval celkem dvanáct otázek s nabídkou čtyř odpovědí, z nichž byla vždy jedna správná. Z dosažených výsledků lze říct, že žáci, kteří se šetření zúčastnili, mají velmi dobré znalosti a povědomí především o praktických činnostech při přivolání odborné pomoci ke zraněnému, jak se zachovat při úrazu spolužáka, jak nahlásit požár (znají čísla tísňového volání) a jak by se zachovali v případě požáru ve školních prostorách. U odpovědí na otázku, co je IZS, co patří mezi živelní pohromy a co je evakuační zavazadlo byly výsledky uspokojivé. Co se týká otázek spíše teoretických u nich byly výsledky naopak nedostatečné. Konkrétně správnou odpověď na otázku, jakou podobu má varovný signál všeobecné výstrahy vyznačilo 27 % žáků, kdo je vrchním velitelem ozbrojených sil ČR označilo správně jenom 34 %, jestli se branná povinnost vztahuje na muže i ženy bylo správných 40 % odpovědí a co je humanitární pomoc vědělo 47 % dotazovaných. I když nejsou tyto neznalosti zásadní, je přinejmenším překvapivé, že nebyli žáci s touto problematikou dostatečně opakovaně seznamováni, aby si uchovali znalosti v povědomí.

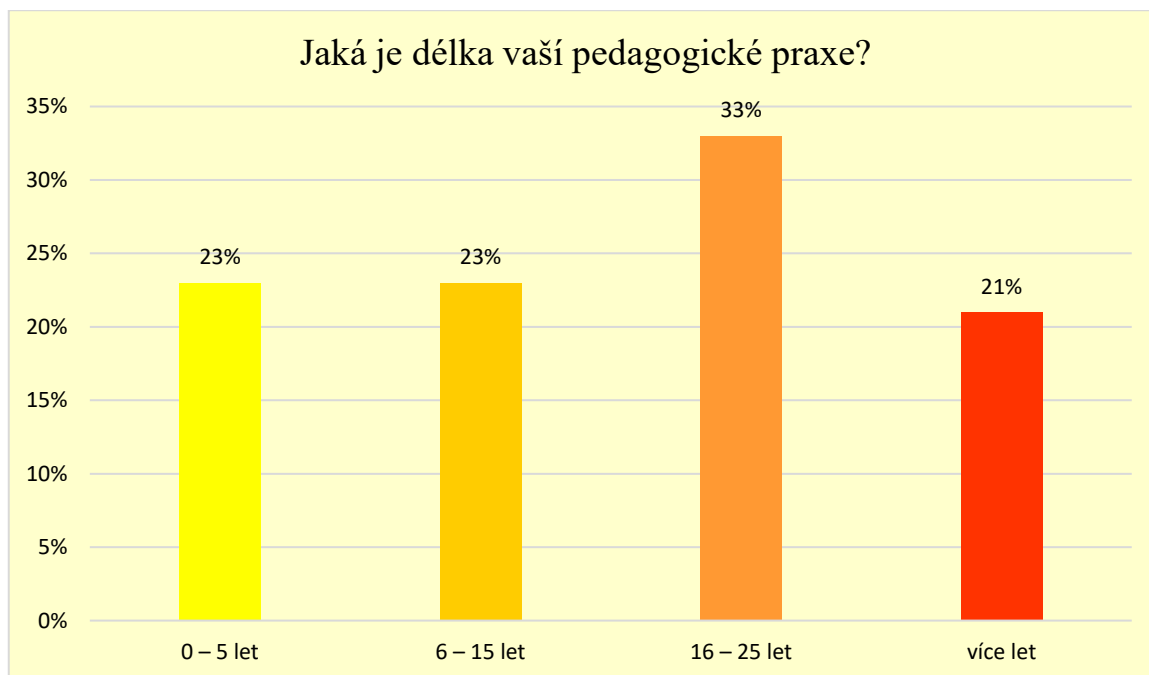
Zjištěné závěry nás vedou k zamyšlení nad výsledky šetření. Je důležité, aby pedagogové využívali všechny prostředky ke zdokonalování a rozvíjení znalostí žáků v OČMU. Nejdůležitější však je, aby si žáci odnášeli poznatky a osvojovali dovednosti, které by jim pomohly u případných MU.

5.4 Postup při zpracování dat šetření u pedagogů

Dotazníky předal autor osobně, po předešlé telefonické dohodě, ředitelům jednotlivých škol a ti je následně předložili učitelům k vyplnění. U vyhodnocování bylo použito prostého součtu odpovědí jednotlivých otázek z dotazníků ze všech dotčených základních škol. Výsledky šetření byly vyjádřeny procentuálně a zaneseny do grafů. Formulář dotazníku pro pedagogy je dostupný v příloze. Pro přehlednost výsledků šetření použil autor i zde vždy jenom jednu samostatnou stránku na odpovědi jedné otázky a zanesení do grafu.

1. otázka: Jaká je délka vaší praxe?

Odpovědi na první otázku obsahovaly údaje o délce praxe u pedagogů. Průzkumem bylo zjištěno, že je prakticky rovnoměrně rozložena, což vyplývá i z příloženého grafu. Z celkového počtu 61 respondentů je největší zastoupení v kategorii 16–25 let praxe (33 %), což je 20 učitelů.

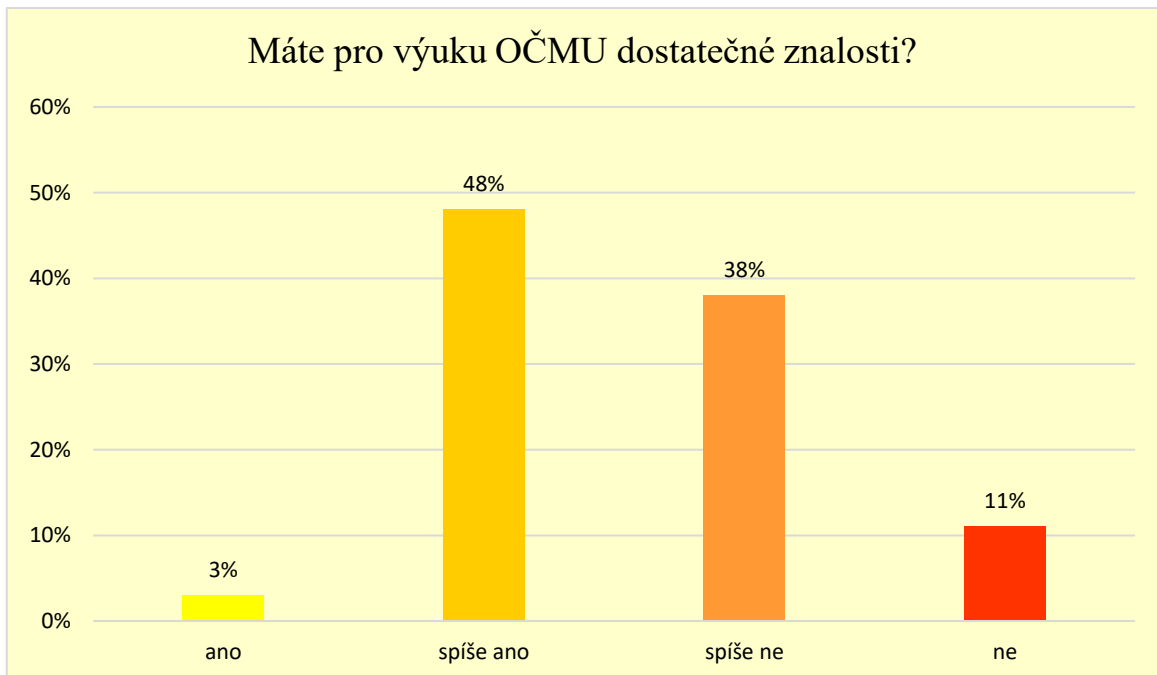
Graf 13: Délka pedagogické praxe (vlastní)

2. Absolvoval/a jste vzdělání v oblasti OČMU?

U této otázky autor zjišťoval, zda mají učitelé vzdělání zaměřené na OČMU nebo alespoň kurzy či semináře. Z výsledku je zřejmé, že většina z dotazovaných odpověděla záporně, což bylo 70 %. Ostatní pedagogové (30 %) do dotazníku napsali, že se zúčastnili kurzů, seminářů nebo cvičení (např. kurz zdravotníka, školení POKOS, u HZS, semináře IZS). Pouze jeden z dotazovaných uvedl, že vystudoval na pedagogické fakultě aprobaci Branná výchova.

3. Máte pro výuku OČMU dostatečné znalosti?

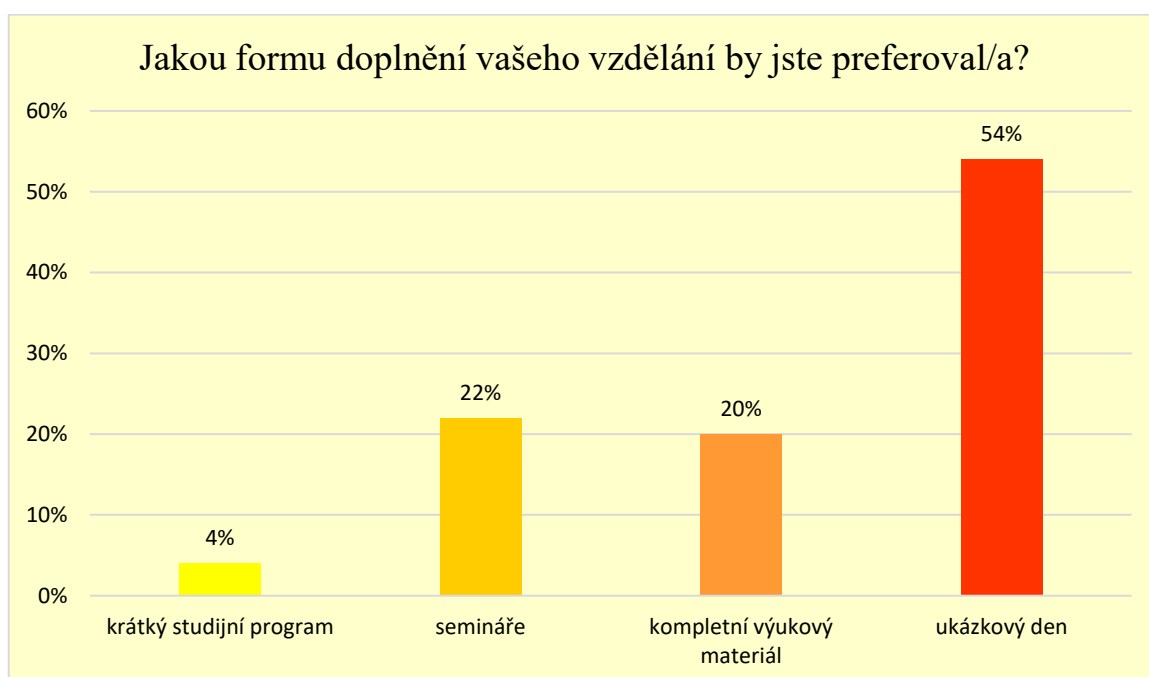
Tato otázka cílila na pohled učitelů na vlastní erudovanost v dané oblasti. Výsledek nepřesvědčuje o zvlášť dobrém stavu vzdělanosti pedagogů. Pouze 3 % posuzují své znalosti jako dostatečné pro výuku OČMU.

Graf 14: Znalosti OČMU (vlastní)

4. Jakou formu doplnění vašeho vzdělání byste preferoval/a?

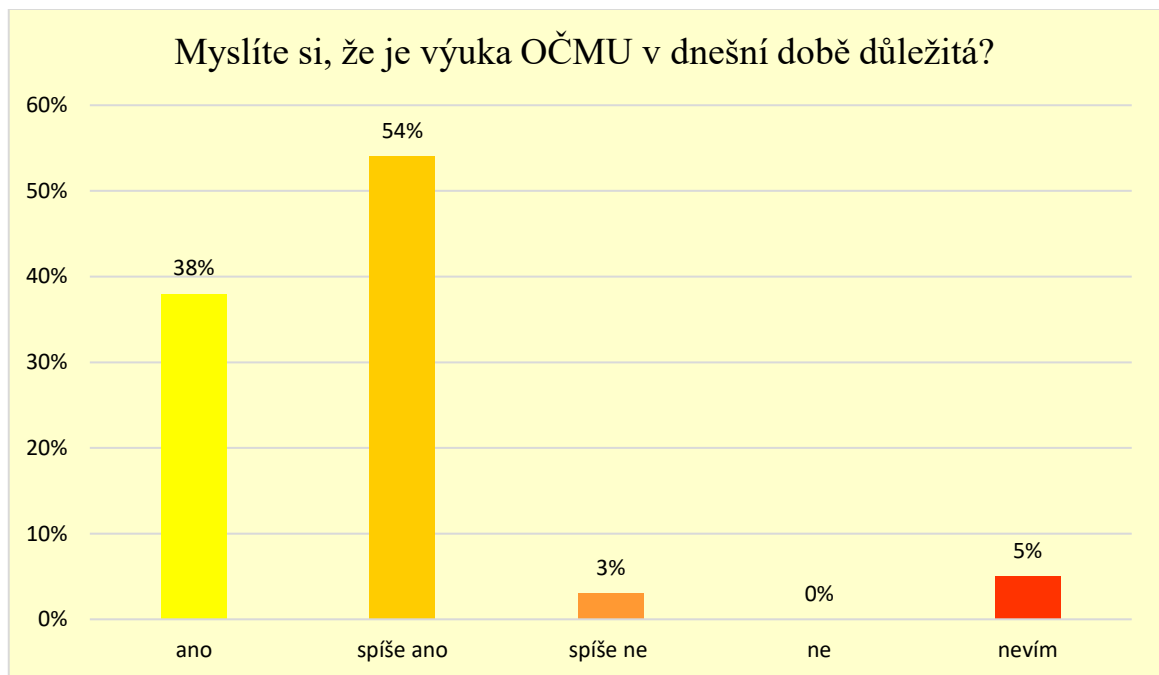
Touto otázkou chtěl autor zjistit o jakou formu doplnění chybějícího vzdělání by měli pedagogové zájem, kterou z variant by preferovali. Šetřením se ukázalo, že největší zájem mají o ukázkové dny. Ty se ve většině případů zabývají praktickými ukázkami činností v různých oblastech ochrany obyvatelstva. Je poměrně překvapivé, že si své vzdělání v OČMU nechtějí doplnit studijním programem (např. MBA). Toto odpověď označili pouze tři pedagogové z 61 dotazovaných, což jsou 4 % z celkového počtu.

Graf 15: Formy doplnění vzdělání (vlastní)

5. Myslíte si, že je výuka OČMU v dnešní době důležitá?

Tato otázka směřovala k posouzení důležitosti výuky OČMU v současnosti. Poměrně vysoké procento dotazovaných (92 %) odpovědělo na danou otázku „ano“ a „spíše ano“, čímž se ukázalo, že tuto oblast výuky považují učitelé za velmi důležitou. Pouze dva dotazovaní označili odpověď „spíše ne“ (3 %).

Graf 16: Důležitost výuky OČMU v současnosti (vlastní)

6. Je dané problematice věnována na vaší škole dostatečná pozornost?

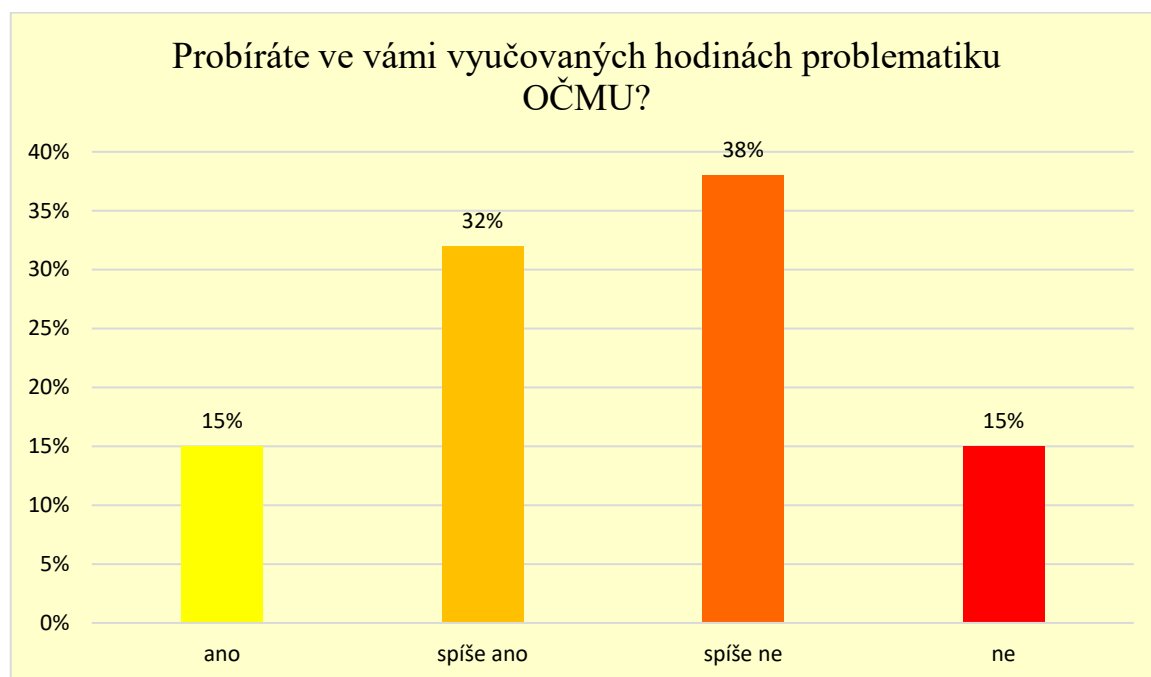
Sečtením a vyhodnocením odpovědí na tuto otázku byla zjištěna nesourodost výsledků. Z dotazovaných 61 učitelů odpovědělo „ano“ nebo „spíše ano“ 54 % z nich. Dalších 29 % respondentů se přiklonilo spíše k záporné odpovědi a 17 % nedokázalo posoudit, zda je této problematice věnována, na jejich základní škole, dostatečná pozornost.

Graf 17: Časová dotace věnovaná problematice OČMU ve škole (vlastní)

7. Probíráte ve vámi vyučovaných hodinách problematiku OČMU?

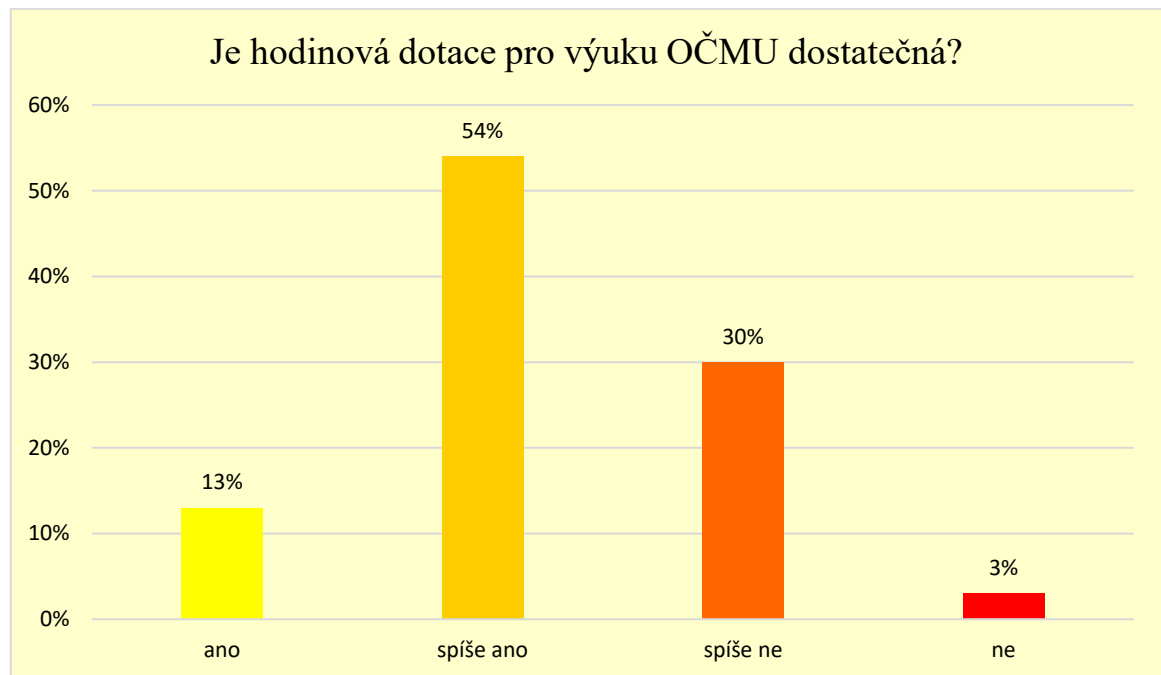
Touto otázkou chtěl autor zjistit, zda a kolik pedagogů se oblastí OČMU zabývá. Šetřením bylo zjištěno, že 37 % učitelů se problematikou OČMU, při výuce ve svých hodinách, zabývá. Pedagogů, kteří se výukou spíše nezabývají, je 38 % a 15 % se výukou této problematiky nezabývají vůbec.

Graf 18: Výuka OČMU (vlastní)

8. Je hodinová dotace pro výuku OČMU dostatečná?

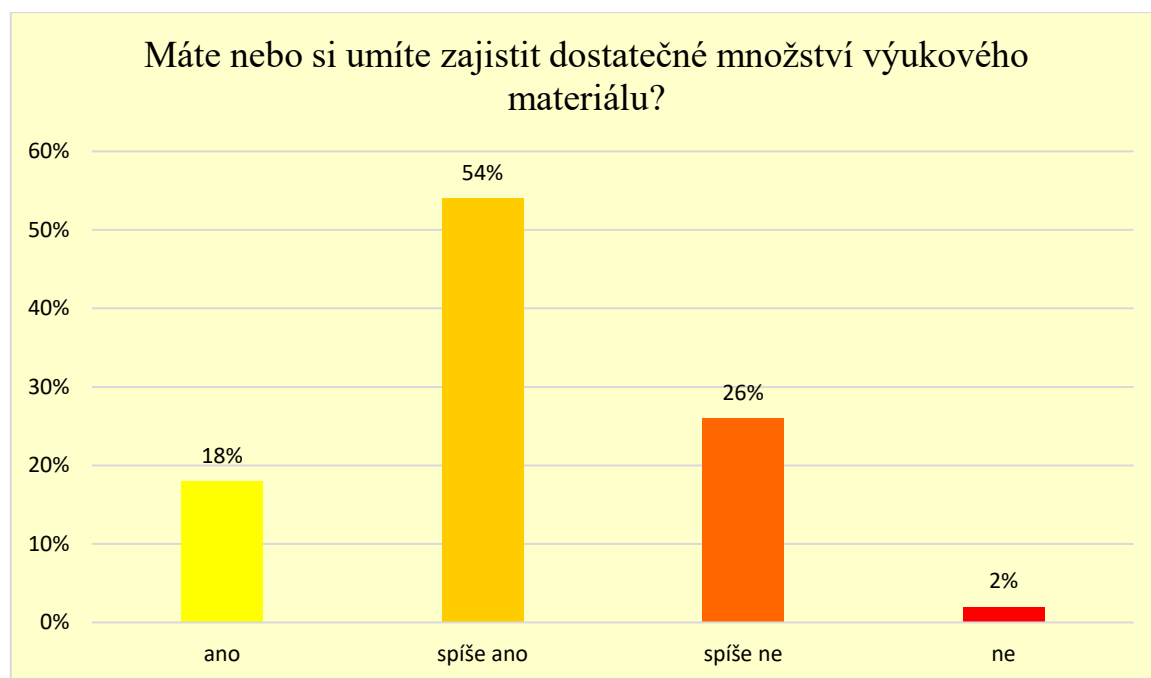
Odpovědi na tuto otázku měly ukázat, zda je věnován na základních školách dostatečný čas pro výuku OČMU. Průzkum ukázal, že celkem 67 % dotázaných odpovědělo „ano“ a „spíše ano“. Odpověď „ne“ a „spíše ne“ se objevila ve 33 % případů.

Graf 19: Dotace pro výuku OČMU (vlastní)

9. Máte nebo si umíte zajistit dostatečné množství výukového materiálu?

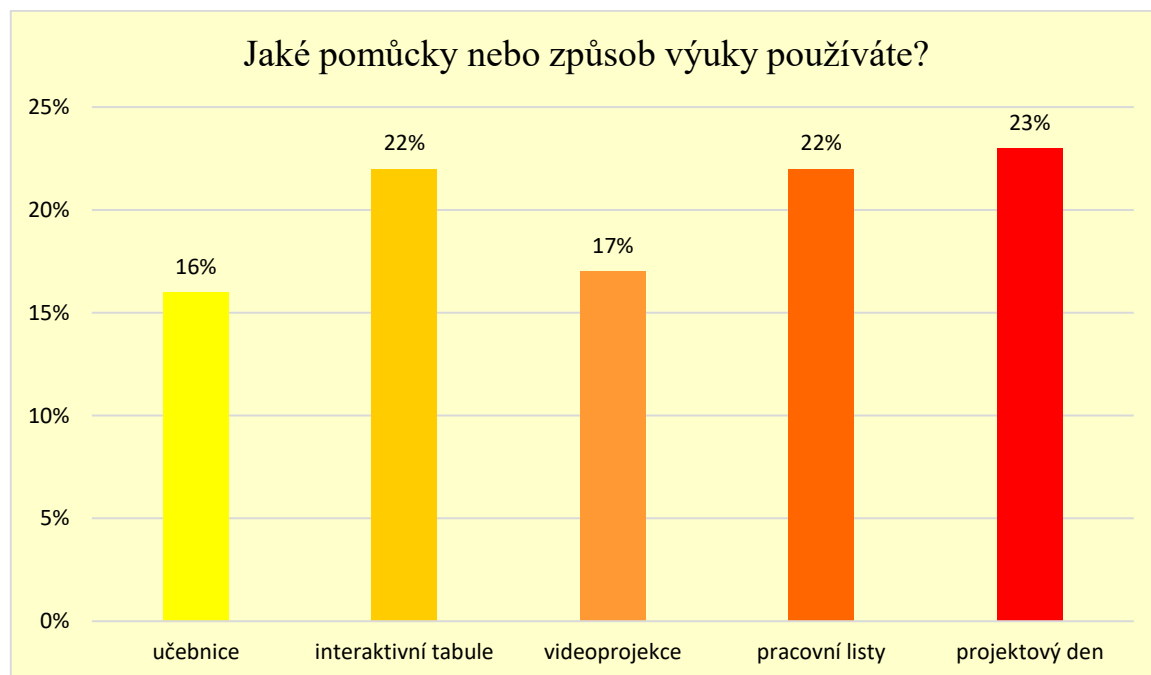
Zde autor zjišťoval, zda si pedagogové umí zajistit dostatečné množství materiálů pro výuku OČMU. V převážné většině byly odpovědi kladné. Celkem to je 44 učitelů což činí z celkového počtu dotazovaných 62 % .

Graf 20: Množství výukového materiálu (vlastní)

10. Jaké pomůcky nebo způsob výuky používáte?

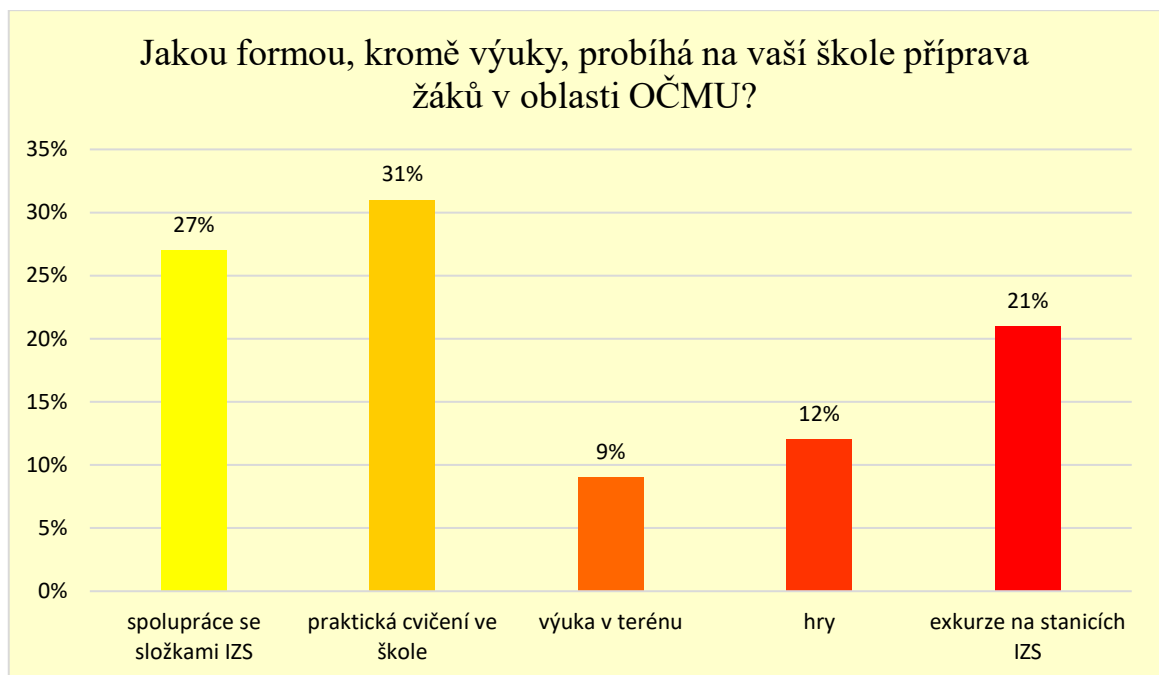
Položením této otázky autor zjišťoval, jaké způsoby a jaké pomůcky používají učitelé při výuce. Spektrum je poměrně široké a podle výsledků lze doložit, že pedagogové používají většinu dostupných možností, ať už to jsou interaktivní tabule, pracovní listy nebo projektové dny.

Graf 21: Pracovní pomůcky (vlastní)

11. Jakou formou, kromě výuky, probíhá na vaší škole příprava žáků v oblasti OČMU?

Zde získal autor informace o seznamování žáků s problematikou OČMU mimo výuku ve škole. Nejčastější odpovědí byla praktická cvičení, spolupráce s jednotlivými složkami IZS a návštěvy na stanicích IZS. Tuto možnost uvedlo celkem 79 % dotazovaných učitelů.

Graf 22: Forma výuky OČMU (vlastní)

12. Jsou, podle vašeho názoru, znalosti žáků v problematice OČMU dostatečné?

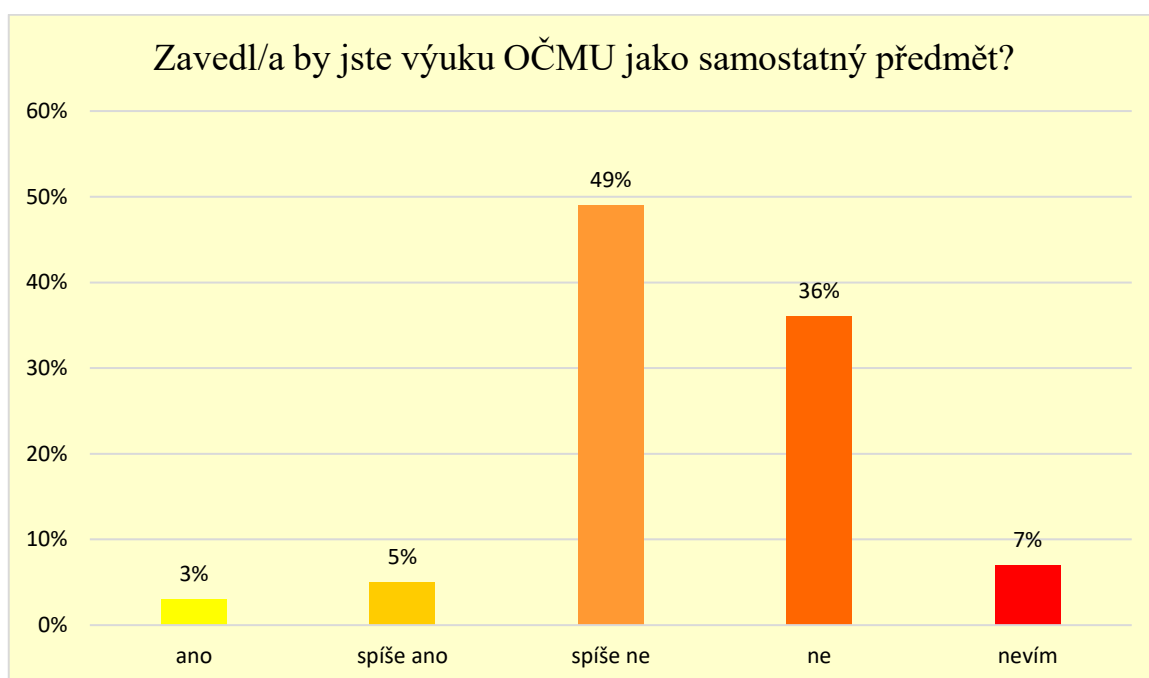
V odpovědích na tuto otázku se učitelé vyjadřovali ke znalostem žáků dané oblasti. Dle jejich názorů jsou dosti slabé. Jenom 18 % odpovědělo „spíše ano“ a pouhé 2 % si myslí, že jsou dostatečné!

Graf 23: Znalosti žáků v OČMU (vlastní)

13. Zavedl/a byste výuku OČMU jako samostatný předmět?

Tato otázka je v dnešní době dosti důležitá a názor pedagogů by měl být fundovaný. Odpovědi však jednoznačně ukazují na fakt, že by učitelé výuku OČMU jako takovou na základních školách nedoporučili. Z celkového počtu to bylo 85 % odpovědí „ne“ a „spíše ne“. Pro výuku se vyjádřilo jenom 8 % dotazovaných (tj. 5 učitelů).

Graf 24: OČMU jako samostatný předmět (vlastní)

5.5 Výsledky výzkumu z oblasti OČMU u pedagogů

Z výsledků šetření vyplývá, že učitelé mají poměrně dobrý přístup k výukovým materiálům, umí si je vyhledat a také je dobře využívat. Jejich vzdělání, a s tím spojené dostatečné znalosti OČMU, však nejsou na dostatečné úrovni. ŠVP nedává dostatek prostoru k výuce (časová dotace je malá), a s tím nejsou učitelé spokojeni. Dobu vyhrazenou pro výuku považují, dle výsledků šetření, za ne zcela dostatečnou. S edukací žáků můžeme být, dle názorů a zkušeností učitelů, jak i vyplývá z výsledků, spokojeni. I navzdory tomu, že mají učitelé k výuce této oblasti velice pozitivní přístup je zarážející, že i přes všechny zjištěné nedostatky nejsou v drtivé většině nakloněni rozšíření výuky OČMU jako samostatného předmětu.

5.6 Řízený strukturovaný rozhovor s řediteli škol

Řízený strukturovaný rozhovor je možná technika sociálního výzkumu sběrem dat. Tazatel postupuje po jednotlivých otázkách dle připraveného dotazníku a dotazovaný odpovídá. Tazatel pečlivě zaznamenává odpovědi do dotazníku k závěrečnému vyhodnocení. Tato technika je časově poměrně náročná a vede k menšímu počtu dotazovaných respondentů. (Managementmania. ©2023).

V případě tohoto výzkumu postupoval autor tím způsobem, že si s řediteli jednotlivých škol domluvil schůzky, na kterých jim připravené dotazy položil. Při zveřejňování výsledků rozhovoru bude brán ohled na zachování anonymity respondentů.

S řediteli škol, na kterých proběhlo dotazníkové šetření, autor provedl řízený strukturovaný rozhovor s těmito otázkami (dotazované označíme a), b), c)):

- 1. Mají pedagogové dostatečné znalosti problematiky OČMU?**
 - a) Ano, mají.
 - b) Myslím si, že ano. Jsou prováděna pravidelná školení.
 - c) Určitě mají, především v oblasti první pomoci máme dva proškolené učitele a další tři, kteří spolupracují z místní jednotou SDH (sbor dobrovolných hasičů, pozn. autora).

- 2. Poskytuje (umožňuje) škola pedagogům možnosti dalšího vzdělávání v oblasti OČMU?**
 - a) Ano, možnosti poskytuje.
 - b) Ano, v rámci DVPP (vzdělávání pro pedagogické pracovníky, pozn. autora) mají vyučující i tuto možnost.
 - c) Ano někteří prodělali školení POKOS, mají možnost účastnit se kurzů a seminářů, které si sami zajistí.

- 3. Je výuce OČMU věnován dostatečný prostor?**
 - a) Ano, je.
 - b) Řekl bych, že ano.
 - c) V naší škole ano.

- 4. Do jakých předmětů je tato problematika zařazena a v jakém rozsahu?**
 - a) Občanská výchova, Výchova ke zdraví, Prvouka v rozsahu 6–10 vyučovacích hodin za rok plus dle potřeby, projektový den jedenkrát ročně
 - b) Jedná se zejména o Občanskou výchovu a Výchovu ke zdraví.
 - c) Už na prvním stupni naše učitelky zařazují základy do výuky. Na druhém stupni se potom jedná o předměty Občanská výchova, Zeměpis a částečně se této problematiky dotýkáme i v Dějepise a Fyzice.

5. Do jakých dalších aktivit škola téma OČMU zařazuje?

- a) Projektové dny, exkurze.
- b) Projektové dny s IZS, POKOS.
- c) Exkurze, projektové dny, branné dny pod názvem "Survivol".

6. Zkouší si žáci v praxi některé prvky OČMU?

- a) Ano, zkouší.
- b) V rámci projektových dnů ano.
- c) Při projektových dnech v naší škole nacvičují žáci činnost s místními hasiči při požáru a následné evakuaci, první pomoc (instruktáž ČČK) a při dnech s policií.

7. Jaké jsou v této oblasti znalosti žáků?

- a) Běžné úrovně
- b) Řekl bych, že dostatečné.
- c) Dá se říct, že ano, ale samozřejmě by to mohlo být lepší.

8. Myslíte si, že je této problematice ve školách věnována, v dnešní době, dostatečná pozornost?

- a) Myslím si, že ano.
- b) Záleží na jednotlivých školách a také na uchopení problematiky. V naší škole je dle mého této problematice věnována pozornost dostatečná.
- c) Nevím, jaká je přesně situace na ostatních školách, ale myslím, že na naší škole se tomu věnujeme celkem dost. Především ve výuce, ale také i už zmiňovanými projektovými dny.

5.7 Zhodnocení strukturovaných rozhovorů

Z odpovědí respondentů vyplývá, že se všichni odpovídali na položené dotazy podobně, bez nějakých anomálií. Dotazovaným je jasné, že vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva začíná již na základní škole. Aby mohly být žáci důkladně a kvalitně připravováni, musí mít dostatečné a správné informace, a k tomu jsou zapotřebí vzdělání pedagogové. Všichni ředitelé posoudili znalosti pedagogů pro výuku OČMU jako dostatečné. Na dobré úrovni je také spolupráce s jednotlivými složkami IZS. To přispívá ke zdokonalení znalostí a praktických dovedností jak žáků, tak i pedagogů. Na dotaz, zda mají žáci dostatečné znalosti z této oblasti odpověděli ředitelé, že ano. Potvrdili běžnou úroveň. Na poslední otázku reagovali dotazovaní také podobně, a to, že si myslí, že na jejich školách je problematice OČMU věnována dostatečná pozornost.

6 NÁVRH MOŽNÝCH DOPORUČENÍ K DANÉ PROBLEMATICE

V dnešní době, kdy celosvětově narůstají bezpečnostní rizika, je důležité začít se vzděláváním dětí už od raného věku. Výuka ve školách je nejefektivnějším prostředkem, jak vzdělávat a připravovat občana. Pedagogičtí pracovníci mají v současnosti k dispozici široké spektrum možností výuky. Školství v ČR umožňuje a podporuje aktivity jednotlivých žáků a jeho rozvoj v myšlení, ať už tvůrčího či kritického. Z šetření vyplynulo, že mezi nejčastější formy výuky zařazují učitelé používání interaktivní tabule. Bylo by vhodné používat větší množství pomůcek a více rozšířit její používání s výukovými programy. To povede k lepšímu procvičení a zapamatování látky, a navíc žák bude umět tyto znalosti využít při MU. Dalšími uváděnými metodami je použití videoprojekce a projektové dny. Bohužel četnost projektových dnů není vysoká, a proto lze doporučit, jednotlivým školám, rozšíření spolupráce s jednotkami IZS, ať už pro rozšíření znalostí učitelů nebo pro podporu výuky žáků. Praktický nácvik je základním kamenem poznatků, dovedností a způsobů chování, a je součástí výuky, jak uvedli jednotliví respondenti v šetření. Pro větší efektivitu vzdělávání lze doporučit metodu prožitkové pedagogiky. Pokud by měly školy dostatečné prostředky, lze doporučit, například v hodinách informatiky, výuky pomocí virtuální nebo rozšířené reality. Je to velice zábavná forma výuky a žáky by bezpochyby nadchla. Dalším vhodným řešením by bylo, aby danou problematiku, pro větší přehlednost probrané látky, vyučoval pouze jeden pedagog. Pro zkvalitnění výuky a zvýšení zájmu dětí autor doporučuje i praktické lekce. A tím se dostáváme k otázce zavedení samostatného předmětu OČMU do výuky na základních školách. S tím však učitelé v drtivé většině nesouhlasí.

Pro další vzdělávání lze pedagogům doporučit větší využití možností seminářů a školení, které pravidelně pořádá HZS ČR. Dalším doporučením k podpoře vzdělávání je větší využití koncepce POKOS. Cílem těchto školení je prohloubit u pedagogů znalosti o systému obrany ČR, o právech a povinnostech, které vyplývají z členství ČR v různých mezinárodních organizacích a o úloze ozbrojených sil ČR při zajišťování obrany státu i při řešení nevojenských krizí (Gerhát a kol., 2018).

Další možností pro pedagogy je prostudovat si dokumenty vydávané především MV GŘ HZS ČR (autor doporučuje Modul J – Ochrana obyvatelstva a krizové řízení pro pedagogické pracovníky) a další, jako je např. Koncepce ochrany obyvatelstva, pokyn MŠMT k začlenění tematiky OČMU do vzdělávacích programů apod.

Při dnešní celosvětové situaci by se měly školy zaměřit na témata jako např.: terorismus, migrace, narůstající problém kyberšikany, poskytnutí první pomoci a jak bylo zjištěno z nedostatků v dotazníkovém šetření, na nouzové a varovné signály a teorii obrany státu.

Je nutné, aby se učitelé, kteří vyučují problematiku OČMU pravidelně vzdělávali. Ideální stav, kdy budou na školách působit fundovaní učitelé, je věcí MŠMT. Pokud nebudou z pedagogických fakult vycházet učitelé vzdělaní v tomto oboru, situace se výrazně nezlepší.

ZÁVĚR

Výuka v oblasti ochrany obyvatelstva prošla za posledních sto let značnou proměnou. Ve školách se žáci v minulosti seznamovali s výchovou k brannosti, která postupně prošla vývojem a změnami až po současnou podobu, výuku problematiky OČMU. Cílem bylo vzdělávat občana k rozšíření teoretických znalostí a jejich využití v praxi při činnostech v rizikových situacích, ať už byly původu vojenského, naturogenního anebo vyvolaných činností člověka. Tato práce nás provedla celkovou historií ochrany obyvatelstva a její výukou na školách, a také tematikou PVČ, se kterou se na školách i mimo ně setkáváme. Postupně jsme se dověděli, jakým způsobem byla brannost začleňována do výuky ve školách. Také je zde zmínka o stavu výuky po druhé světové válce při změnách, které se v našem státě odehrály. Výuka byla poplatná své době a objevovaly se v ní ideologické prvky. Ty také ovlivňovaly názory a postoje vyučovaných žáků. Kapitola výuky branné výchovy se uzavřela v červenci roku 1991 zrušením zákona o branné výchově. Návrat této problematiky do školních osnov nastal až v roce 2003, kdy byla do RVP implementována výuka OČMU. Jednotlivé školy si své ŠVP upravují dle vlastních potřeb a zaměření školy. Ovšem základní náplň RVP musí dodržet.

Úkolem této bakalářské práce nebylo jenom popsat historii a současnost výuky, ale i průzkum stavu, jaký přehled a vědomosti mají žáci v tomto oboru. Výzkum nezapomněl ani na pedagogické pracovníky, kdy zjišťoval jejich erudovanost, podmínky pro výuku a názor na současnost a budoucnost výuky. Nesmíme zapomenout ani na ředitele jednotlivých škol, kteří také přispěli svým názorem k závěrům této práce.

V praktické části jsou popsány ŠVP na vybraných základních školách, na nichž bylo provedeno i dotazníkové šetření směřující k posouzení vědomostí žáků. Další dotazník byl určen pedagogům. Jeho úkolem bylo zjistit jejich vzdělání a praktické zkušenosti v daném oboru, a také celkový pohled na výuku OČMU. Výsledkem je zjištění, že stávající pedagogové nejsou odborně na dostatečné úrovni. Ani žáci neprokázali, podle výsledků šetření, uspokojivé znalosti. Dobrou zprávou ale je, že alespoň v základních bodech, a to znalost čísel tísňového volání, chování a činnost při MU a přivolání pomoci byly výsledky velmi dobré!

Bude tak záležet hlavně na jednotlivých vyučujících, jakým způsobem problematiku uchopí a jaké metody a postupy při výuce zvolí. Tím nejdůležitějším ovšem je, aby si žáci odnášeli z výuky vědomosti a dovednosti, které využijí v životě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČAPÁK, Ivo a Vladimír PECHÁNEK, 1986. *Branná výchova: inovace témat Branná výchova na školách a Zájmová branná činnost pro učitelské směry studia*. 1. díl. 1. vydání. Brno: Univerzita J.E. Purkyně v Brně. 127 s.

ČAPÁK, Ivo a Milan ŠVANCER, 1986. *Branná výchova. Branný systém státu. Jednotný systém branné výchovy obyvatelstva ČSSR*. Díl 2. 1. vydání. Brno: Univerzita J.E. Purkyně v Brně.

ČESKO. Ústavní zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 Ústava České republiky In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1. ISSN 1211-1244

ČESKO. Zákon č. 110 ze dne 22. dubna 1998 o bezpečnosti České republiky In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 39. ISSN 1211-1244

ČESKO. Zákon č. 222 ze dne 14. září 1999 o zajišťování obrany České republiky In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 76. ISSN 1211-1244

ČESKO. Zákon č. 239 ze dne 28. června 2000 o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2000a, částka 73. ISSN 1211-1244

ČESKO. Zákon č. 240 ze dne 28. června 2000 o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2000b, částka 73. ISSN 1211-1244

ČESKO. Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004a, částka 190. ISSN 1211-1244

ČESKO. Zákon č. 585 ze dne 4. listopadu 2004 o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004b, částka 201. ISSN 1211-1244

ČSSR. Zákon č. 193 ze dne 19. března 1920 branný zákon. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1920. Dostupný také z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1774/1/2/zakon-c-193-1920-sb-branny-zakon-republiky-ceskoslovenske/zakon-c-193-1920-sb-branny-zakon-republiky-ceskoslovenske>

ČSSR. Zákon č.184 ze dne 1. července 1937 o branné výchově. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1973. Dostupný také z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6954/1/2/zakon-c-184-1937-sb-o-branne-vychove>

ČSSR. Zákon č. 92 ze dne 2. listopadu 1951 o branné výchově. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1951, částka 47. Dostupný také z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/26237/1/2/zakon-c-92-1951-sb-o-branne-vychove/zakon-c-92-1951-sb-o-branne-vychove>

ČSSR. Zákon č.73 ze dne 27. června 1973 o branné výchově. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1973, částka 21. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1973-73>

DOLENSKÝ, Josef, B., 1937. *Příručka branné výchovy pro učitelstvo národních škol*. Praha: Státní nakladatelství.

FENCL, Jaroslav. *Branná výchova v základní škole. (Rukověť pro ředitele a pedagogické pracovníky)*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 64 s.

FRIML, Jan. 1988. *Branná výchova pro studující učitelství*. 1. Vydání. Praha.

FRIML, Jan a Petr HANOUSEK, 1986. *Branná výchova pro studující učitelství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 2 sv., 187 s.

Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky. *Preventivně výchovná činnost Hasičského záchranného sboru*, ©2023. [online]. [2023-03-03]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/preventivne-vychovna-cinnost-hasickeho-zachranneho-sboru.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>

GERHÁT, Ivan a kol., 2018. *Příprava občanů k obraně státu: Příručka pro učitele základních a středních škol*. 2. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky-Vojenský historický ústav Praha. ISBN 978-80-7278-728-9.

HADDOW, George D., Jane A. BULLOCK a Damon P. COPPOLA. *Introduction to emergency management*. Sixth edition. Amsterdam: Elsevier, 2017. ISBN 978-0-12-803064-6

Hasičský záchranný sbor České republiky. *Preventivně výchovná činnost Hasičského záchranného sboru*, © 2023a. [online]. Praha [cit. 2023-03-22]. Dostupné z:

<https://www.hzscr.cz/clanek/preventivne-vychovna-cinnost-hasickeho-zachranneho-sboru-cr.aspx>

Hasičský záchranný sbor České republiky, 2017. *Koncepce vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva a krizového řízení*, ©2023. [online]. Praha. [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/soubor/koncepce-vzdelavani-oobakr-pdf.aspx>

Hasičský záchranný sbor České republiky. *Závěrečná zpráva NIVD o konferenci a seminářích*, ©2023b. [online]. Praha [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/kurzy-pro-ucitele-a-vedeni-skoly.aspx?q=Y2hudW09Mw%3D%3D>

Hasičský záchranný sbor České republiky. *Výchova a vzdělávání obyvatelstva*. ©2023c. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/podklady-a-ucebnice.aspx>

Hasičský záchranný sbor České republiky. *Tísňová volání v České republice*. ©2023d. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/tisnova-volani-v-ceske-republice.aspx>

Hasičský záchranný sbor Severomoravského kraje. *Chronologická geneze civilní ochrany (obrany)*, ©2023. [online]. [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: http://www.hzsmsk.cz/sklad/kraoo/vyvoj_co.htm

HORÁK, Rudolf, Lenka DANIELOVÁ, Ludvík JUŘÍČEK a Ladislav ŠIMÁK, 2015. *Zásady ochrany společnosti*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing s.r.o.. ISBN 978-80-7418-236-5.

HRADIL, Jaroslav, Otakar J. MIKA, Miroslav MUSIL, Bohuslav SVOBODA, Jakub RAK a Dušan VIČAR, 2018. *Základy ochrany obyvatelstva v České republice*. 1. vydání. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení. ISBN 978-80-7454-774-4.

CHLÍBKOVÁ, Daniela, Ferdinand MAZAL, 2008. *Úvaha o vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva z pohledu nejen historického*. Tělesná kultura. Olomouc. Fakulta tělesné kultury Univerzity Palackého, Olomouc, ČR. 31(1), 30-47. doi: 10.5507/tk.2008.003

KADERÁBEK, Alois, 1987. *Branná výchova*. 1. vydání. Brno: Univerzita J.E. Purkyně.

KYSELÁK, Jan, Petr ROŽŇÁK, 2022. *Branná výchova jako nástroj sociální kontroly*. 1. vydání. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum. Praha. ISSN 1804-0616

MATIČKA, Václav. *Branná výchova*, 1979. 1. dotisk. Brno.

KONÍŘOVÁ, Marta, ed. *Branná výchova: soupis učebnic branné výchovy ve sbírce oddělení dějin školství Muzea Komenského v Přerově*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2006. ISBN 80-239-8964-2

KRATOCHVÍLOVÁ, Danuše, Danuše KRATOCHVÍLOVÁ a Libor FOLWARCZNY, 2013. *Ochrana obyvatelstva*. 2. aktualizované vydání. V Ostravě: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství. SPBI Spektrum. Červená řada, 42. ISBN 978-80-7385-134-7.

MANAGEMENT MANIA. *Řízený strukturovaný rozhovor*, ©2023. [online]. [2023-04-20]. Dostupné z: <https://managementmania.com/cs/rizeny-strukturovany-rozhovor>

MEJSNAR, Karel, Felix ČERNOCH, Jaroslav FENCL a Tibor HORVÁT, 1975a. *Branná výchova pro 6. a 7. ročník základní devítileté školy*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. , v Praze. Publikace č. 53-13-20.

MEJSNAR, Karel, Felix ČERNOCH, Jaroslav FENCL, Čestmír NÁPRAVNÍK a Ladislav RÍDL, 1975b. *Branná výchova pro 8. a 9. ročník základní devítileté školy*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze. Publikace č.53-13-21.

MARTÍNEK, Bohumír, Petr LINHART, Václav BALEK, Tomáš ČAPOUN, Dušan SLÁVIK, Josef SVOBODA a Iason URBAN, 2003. *Ochrana člověka za mimořádných událostí. Příručka pro učitele základních a středních škol*. 2.vydání. Praha: Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky. ISBN 80-86640-08-6

Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, 2013. *Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030*. [online]. Praha. [2023-03-10]. Dostupné také z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/Koncepce-ochrany-obyvatelstva-2020-2030_1_.pdf

Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, 2019. *Modul J – Ochrana obyvatelstva a krizové řízení pro pedagogické pracovníky*. 1.vydání. Praha: MV–generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR. ISBN 978-80-7616-048-4.

Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, 2022. *Zpráva o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti*

preventivně výchovné činnosti za rok 2021. [online]. Praha. Ministerstvo vnitra České republiky. [2023-04-05]. Dostupné z: file:///C:/Users/Pepa/Downloads/2022_02_17-Zpr%C3%A1va_PVC_2021.pdf

Ministerstvo vnitra České republiky. *Terminologický slovník – krizové řízení a plánování obrany státu* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, ©2023. [2023-03-10]. Dostupné také z: <https://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník-krizove-řízení-a-planování-obrany-státu.aspx>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2003. *Pokyn MŠMT k začlenění tematiky ochrany člověka za mimořádných událostí do vzdělávacích programů*. [online]. ©2023. [2023-03-25]. Dostupné také z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/pokyn-msmt-k-zacleneni-tematiky-ochrany-cloveka-za-mimoradnych-udalosti-do-vzdelavacich-programu-a-dodatek-k-ucebnim-dokumentum-pro-zakladni-skoly-stredni-skoly-specialni-skoly-a-vyssi-odborne-skoly-ochrana-cloveka-za-mimoradnych-udalosti-1>

NEŠPOR, Zdeněk R., 2017. *Sociologická encyklopedie*. 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-7330-308-2. ©2018. [2023-03-10]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Vzd%C4%9Bl%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>

Národní pedagogický institut České republiky. *Rámcové vzdělávací programy, školní vzdělávací programy (RVP a ŠVP)*. ©2023 [online]. [2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.npi.cz/ramcove-vzdelavaci-programy>

OČMU, 2017. *Ochrana člověka za mimořádných událostí*. ©2023. [online]. [2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.ocmu.cz/>

PADR NOS, Jaroslav. Brannost a branná výchova. In: *Vybrané problémy právních dějin : (sborník příspěvků)*. Sv. 1 / Ostrava : Key Publishing : European Society for History of Law, 2014 s. 85.

PAULUS, František, *Vzdělávání studující populace v oblasti bezpečnosti*, [online]. Časopis 112, ročník XV číslo 6/2016. Institut ochrany obyvatelstva Lázně Bohdaneč. ©2023. [2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/hasicien/docDetail.aspx?docid=21983350&docType=ART&chnum=7>

PECHÁNEK, Vladimír, 1982. *Vybrané kapitoly z didaktiky branné výchovy*. 1. vydání. Brno: Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2016. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. ©2023. Národní ústav pro vzdělávání [online]. Praha: MŠMT [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvppro-zakladni-vzdelavani>

REITMAYER, Ladislav, 1976. *Vývoj branné výchovy na českých školách*. Praha.

REITMAYER, Ladislav, 1981. *K otázce vzniku, vývoje a stavu školní branné výchovy*. 1. vydání, Praha. Časopis Pedagogika, 58 s. ISSN 0031-3815.

REITMAYER, Ladislav, 1986. *Teorie branné výchovy a její vztahy k pedagogice*. Praha.

ŘEHÁK, David, Bohumír MARTÍNEK a Petra LEGIERSKÁ, 2019. *Ochrana obyvatelstva v kontextu aktuálních bezpečnostních hrozeb*. 2. rozšířené vydání. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství. 231 s. ISBN 978-80-7385-220-7.

ŠILHÁNEK Bohumil, Josef DVOŘÁK, 2003. *Stručná historie ochrany obyvatelstva v našich podmínkách*. 1. vydání Praha: Ministerstvo vnitra, generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR. Praha. 176 s. ISBN 80-866-4012-4.

ŠVÁŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Učební materiály pro kvalitativní výzkum v pedagogice*. 1. vydání Brno: Masarykova univerzita. Skripta, 176 s. ISBN 978-80-210-4359-6

TILCEROVÁ, Eleonóra, . *Ochrana člověka za mimořádných událostí–nové trendy ve výuce*. ©2007 – 2017, [online]. Univerzita Pardubice, 2010. [cit. 2023-03-23]. ISBN 978-80-7395-304-1. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10195/37999>

United Nations. *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949*, ©2023. [online]. [2023-03-03]. Dostupné z: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf

Vláda české republiky, 2015. *Bezpečnostní strategie České republiky 2015*. ©2009-2023. [online]. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/brs/dokumenty/vyznamne-dokumenty-v-oblasti-bezpecnosti-ceske-republiky-18963/>

Základní škola Luhačovice, příspěvková organizace. *Škola*. ©2023, [online] [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.zsluhacovice.cz/skola/ds-50/p1=51>

Základní škola Luhačovice, příspěvková organizace. *Školní výukový plán Prameny života*. 2016.

Základní škola Šumice, příspěvková organizace. *O škole*. ©2023, [online] [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.zssumice.cz/o-skole>

Základní škola Šumice, příspěvková organizace. *Školní výukový plán*. 2019.

Základní škola, Tuháčkova 25, příspěvková organizace. *Informace o škole*. ©2023, [online] [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: <https://zstuhackova.edupage.org/a/informace-o-skole>

Základní škola, Tuháčkova 25, příspěvková organizace, Brno. *ŠVP Moje škola*. ©2023, [online] [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: <https://zstuhackova.edupage.org/a/dokumenty-skoly>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AČR	Armáda České republiky
ANZUS	Mezinárodní vojenská organizace (Australia, New Zealand, United States)
CENTO	Vojensko – politický blok (Central Treaty Organization)
CO	Civilní obrana
CPO	Civilní protiletecká ochrana
č.	číslo
ČČK	Český červený kříž
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
GŘ	Generální ředitelství
HZS	Hasičský záchranný sbor
IZS	Integrovaný záchranný systém
kol.	kolektiv
KSČ	Komunistická strana Československa
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MU	Mimořádná událost
MV	Ministerstvo vnitra
např.	například
NATO	Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)
NIVD	Národní institut pro vzdělávání
OČMU	Ochrana člověka za mimořádných událostí
POKOS	Příprava občanů k obraně státu
RVPZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
s.	strana
sb.	sbírka

SEATO	Organizace jihoasijské smlouvy (Southeast Asia Treaty Organization)
SVAZARM	Svaz pro spolupráci s armádou
ŠVP	Školní vzdělávací program
tj.	to je
tzv.	tak zvaný
UN	United Nations (OSN Organizace spojených národů)
ÚV	Ústřední výbor
ZSV	Základy společenských věd
ZŠ	Základní škola

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Podoba varovného signálu všeobecné výstrahy v ČR (vlastní)	45
Graf 2: Čísla tísňového volání (vlastní)	46
Graf 3: Zkratka IZS (vlastní)	47
Graf 4: Živelní pohromy (vlastní).....	48
Graf 5: Evakuační zavazadlo (vlastní).....	49
Graf 6: Přivolání odborné pomoci ke zraněnému (vlastní).....	50
Graf 7: Činnost v případě úrazu spolužáka ve škole (vlastní)	51
Graf 8: Správný způsob nahlášení požáru (vlastní)	52
Graf 9: Chování žáka při vzniku požáru v prostorách školy (vlastní)	53
Graf 10: Vrchní velitel ozbrojených sil v ČR (vlastní).....	54
Graf 11: Branná povinnost v ČR (vlastní).....	55
Graf 12: Humanitární pomoc (vlastní).....	56
Graf 13: Délka pedagogické praxe (vlastní)	58
Graf 14: Znalosti OČMU (vlastní).....	59
Graf 15: Formy doplnění vzdělání (vlastní)	60
Graf 16: Důležitost výuky OČMU v současnosti (vlastní).....	61
Graf 17: Časová dotace věnovaná problematice OČMU ve škole (vlastní)	62
Graf 18: Výuka OČMU (vlastní)	63
Graf 19: Dotace pro výuku OČMU (vlastní)	64
Graf 20: Množství výukového materiálu (vlastní).....	65
Graf 21: Pracovní pomůcky (vlastní).....	66
Graf 22: Forma výuky OČMU (vlastní)	67
Graf 23: Znalosti žáků v OČMU (vlastní)	68
Graf 24: OČMU jako samostatný předmět (vlastní).....	69

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník pro pedagogy

Příloha P II: Dotazník pro žáky

Příloha P III: Dotazník pro ředitele

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO PEDAGOGY

Dotazníkové šetření na základní škole – oblast ochrana člověka za mimořádných událostí (pedagogové)

Údaje o dotazované osobě:

Pohlaví: Věk: Pozice:

Vzdělání: Škola:
.....

1. Jaká je délka vaší pedagogické praxe:

0 – 5 let 6 – 15 let 16 – 25 let více

2. Absolvoval/a jste vzdělání v oblasti ochrana člověka za mimořádných událostí (OČMU) a jestliže ano, jaké?

ano ne

3. Máte pro výuku OČMU dostatečné znalosti?

ano spíše ano spíše ne ne

4. Jakou formu doplnění vašeho vzdělání by jste preferoval/a?

- a) krátký studijní program (např. MBA)
- b) semináře
- c) kompletní výukový materiál
- d) ukázkový den (armáda, hasiči, zdravotníci)
- e) jiné

5. Myslíte si, že je výuka OČMU v dnešní době důležitá?

ano spíše ano spíše ne ne nevím

6. Je dané problematice věnována na vaší škole dostatečná pozornost?

ano spíše ano spíše ne ne nevím

7. Probíráte ve vámi vyučovaných hodinách problematiku OČMU?

ano spíše ano spíše ne ne

8. Je hodinová dotace pro výuku OČMU dostatečná?

ano spíše ano spíše ne ne

9. Máte nebo si umíte zajistit dostatečné množství výukového materiálu?

ano spíše ano spíše ne ne

10. Jaké pomůcky nebo způsob výuky používáte?

- a) učebnice
- b) interaktivní tabule (výukové programy)
- c) videoprojekce
- d) pracovní listy
- e) projektový den
- f) jiné

11. Jakou formou, kromě výuky, probíhá na vaší škole příprava žáků v oblasti OČMU?

- a) spolupráce se složkami IZS – semináře
- b) praktická cvičení ve škole (např. požár a následná evakuace)
- c) výuka v terénu
- d) hry
- e) exkurze na stanicích IZS
- f) jiné

12. Jsou, podle vašeho názoru, znalosti žáků v problematice OČMU dostatečné?

ano spíše ano spíše ne ne nevím

13. Zavedl/a by jste výuku OČMU jako samostatný předmět?

ano spíše ano spíše ne ne nevím

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY

Dotazníkové šetření na základní škole – oblast ochrana člověka za mimořádných událostí (žáci)

Údaje o dotazované osobě:

Pohlaví: Třída:

Věk: Škola:

.....

1. Jakou podobu má varovný signál všeobecné výstrahy v ČR?
 - a) přerušovaný tón sirény po dobu 60 sekund
 - b) nepřerušovaný tón sirény po dobu 90 sekund
 - c) kolísavý tón sirény po dobu 140 sekund
 - d) informace ve veřejných sdělovacích prostředcích

2. Čísla tísňového volání jsou:
 - a) 150, 154, 155, 157, 212
 - b) 150, 155, 156, 158, 112
 - c) 150, 154, 156, 158, 212
 - d) 150, 155, 156, 157, 112

3. Co znamená zkratka IZS?
 - a) Internetový záchranný systém
 - b) Internacionální záchranné složky
 - c) Internetový záložní systém
 - d) Integrovaný záchranný systém

4. Mezi živelní pohromy nepatří:
 - a) povodně
 - b) zemětřesení
 - c) extrémní sucha
 - d) hromadná dopravní nehoda

5. Co je evakuační zavazadlo:
 - a) zavazadlo, ve kterém jsou uloženy potřebné věci pro přežití na minimálně tři dny mimo domov, v případě evakuace
 - b) cestovní zavazadlo, které musí mít občan připraveno pro případ válečného konfliktu
 - c) cestovní zavazadlo připravené pro náhlý odjezd na dovolenou
 - d) batoh nebo kufr s obsahem jídla a pití připravený pro případ výpadku zásobování potravinami

6. Postup způsobu přivolání odborné pomoci ke zraněnému:
- nahlásím své telefonní číslo, místo úrazu a jméno zraněného
 - nahlásím své jméno, jméno zraněného, odhadnu způsobenou škodu na majetku
 - nahlásím své jméno, co se stalo, místo události, co bylo příčinou, počet raněných a jaké jsou druhy poranění
 - nahlásím co se stalo, kolik je zraněných, jaká zranění převažují a jaké je na místě počasí
7. V případě úrazu spolužáka ve škole:
- podám neprodleně zprávu mobilním telefonem jeho rodičům
 - okamžitě oznámím tuto událost dozorujícímu učiteli
 - dělám, že jsem nic neviděl
 - odvedu raněného domů
8. Jakým způsobem mám správně nahlásit požár?
- nebudu nic hlásit, počkám až to udělá někdo dospělý
 - zavolám na linku tísňového volání a nahlásím co se stalo, místo požáru a své jméno
 - křičím „Hoří“
 - utíkám na místo, kde je ohlašovna požáru
9. Při vzniku požáru v prostorách školy musí žák:
- připravit se k evakuaci a dbát instrukcí učitele
 - otevřít okno a křičet „Hoří“
 - rychle utíkat nejkratší cestou ven z budovy
 - zavřít se na záchodě a vyčkat příjezdu hasičů
10. Kdo je vrchním velitelem ozbrojených sil ČR?
- prezident
 - předseda vlády
 - předseda senátu
 - náčelník generálního štábu armády ČR
11. Branná povinnost v ČR se vztahuje na ženy i muže:
- ano
 - ne
 - nevím
12. Co je humanitární pomoc?
- krátkodobá pomoc v případě válečných konfliktů nebo přírodních katastrof
 - dlouhodobé zásobování nezaměstnaných osob jídlem a vodou
 - zajištění nadstandardního pohodlí lidem v nouzi
 - pomoc obyvatelům, kteří žijí v bídě

PŘÍLOHA P III: DOTAZNÍK PRO ŘEDITELE

Dotazník pro ředitele ZŠ – strukturovaný rozhovor týkající se oblasti Ochrany člověka při mimořádných událostech (OČMU).

1. Mají pedagogové dostatečné znalosti problematiky OČMU?
2. Poskytuje (umožňuje) škola pedagogům možnosti dalšího vzdělávání v oblasti OČMU?
3. Je výuce OČMU věnován dostatečný prostor?
4. Do jakých předmětů je tato problematika zařazena a v jakém rozsahu?
5. Do jakých dalších aktivit škola téma OČMU zařazuje?
6. Zkouší si žáci v praxi některé prvky OČMU?
7. Jaké jsou v této oblasti znalosti žáků?
8. Myslíte si, že je této problematice ve školách věnována, v dnešní době, dostatečná pozornost?